

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra primární pedagogiky

**LIDOVÉ OBYČEJE A JEJICH VYUŽITÍ V HUDEBNÍCH
ČINNOSTECH V MATEŘSKÉ ŠKOLE**

**PEOPLE´S HABITS AND THEIR IMPLEMENTING IN THE MUSIC
ACTIVITIES IN NURSERY SCHOOL**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Kateřina Hurníková, Ph.D.**

Autor diplomové práce: **Kateřina Stejskalová**

Studijní obor: **pedagogika předškolního věku**

Forma studia: **kombinovaná**

Diplomová práce dokončena: **duben, 2011**

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím
uvedených pramenů.

V Praze dne.....

Podpis:.....

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Kateřině Hurníkové, Ph.D. za odbornou pomoc a další cenné rady při zpracování mé diplomové práce.

Resumé

Diplomová práce se zabývá možnostmi využití lidových obyčejů v hudebních činnostech v mateřské škole a jejich vlivem na rozvoj hudebních schopností. Přináší přehled lidových svátků v průběhu roku. Práce prozkoumává využití lidových zvyků v hudebních činnostech v mateřské škole a na základě tohoto průzkumu jsou vytvořeny náměty řešení jak uplatnit lidové zvyky v hudebních činnostech.

Summary

This diploma thesis is focused on possibilities of using the people's habits in music activities in nursery schools and their influence the development of music abilities. It brings the outline of the religious holidays in the course of the year. The thesis explores the use of people's habits in musical activities in kindergartens and the suggestions of the possible solutions how to apply people's habits in musical activities have been outlined based on this research.

Klíčová slova

Lidové svátky, lidové obyčeje, mateřská škola, osobnost dítěte, hudební schopnosti, hudební činnosti, lidové slovesné žánry, průzkum, námět.

Keywords

People's festivities, people's customs, nursery school, personality of a child, musical abilities, musical activities, people's literary genus, research, suggestion.

OBSAH

Úvod	7
Teoretická část	9
1 Lidové svátky	9
1.1 Původ nejdůležitějších svátků a lidových obyčejů.....	9
1.1.1 Advent.....	10
1.1.2 Svatá Barbora.....	10
1.1.3 Svatý Mikuláš.....	10
1.1.4 Štědrý den.....	11
1.1.5 Tři králové.....	11
1.1.6 Hromnice.....	12
1.1.7 Masopust.....	12
1.1.8 Velikonoce.....	12
1.1.9 Čarodějnice.....	12
1.1.10 Máje.....	13
1.1.11 Letnice.....	13
1.1.12 Posvícení.....	13
1.1.13 Dušičky.....	13
1.1.14 Svátek svatého Martina.....	14
1.1.15 Prásky.....	14
2 Význam lidových obyčejů pro rozvoj osobnosti dítěte	15
2.1 Rituály.....	16
2.1.1 Rituály v životě dítěte.....	16
3 Vliv lidových obyčejů na rozvoj hudebních schopností	18
3.1 Didaktické zásady.....	18
3.2 Hudební schopnosti.....	20
3.3 Hudební činnosti.....	21
3.3.1 Pěvecké činnosti.....	23
3.3.2 Instrumentální činnosti.....	24

3.3.3 Poslechové činnosti.....	24
3.3.4 Hudebně pohybové činnosti.....	25
3.4 Lidové slovesné žánry v hudebních činnostech.....	26
3.4.1 Pohádky.....	27
3.4.2 Pověsti.....	27
3.4.3 Lidové písně.....	27
3.4.4 Říkadla.....	28
4 Projektové vyučování.....	29
4.1 Projekt.....	29
Praktická část.....	31
5 Výzkumná část.....	31
5.1 Cíl výzkumu.....	31
5.2 Výzkumné hypotézy.....	31
5.3 Metoda výzkumu.....	31
5.4 Analýza výzkumu.....	33
5.5 Shrnutí výsledků výzkumu.....	38
6 Příklady námětů hudebních činností s využitím lidových obyčejů.....	41
6.1 Příklady písní, říkadel a hudební pohádka u využívaných lidových obyčejů.....	42
6.1.1 Hudební pohádka k adventu.....	50
6.2 Příklady námětů hudebních činností u málo využívaných lidových obyčejů.....	52
6.2.1 Hudební pásmo s využitím lidového obyčeje máje.....	63
7 Projekt - Putování za čarodějnicí.....	67
Závěr.....	79
Bibliografie.....	81
Seznam příloh.....	86
Přílohy	

ÚVOD

Hudba mě provází celým životem, hudbou předávám něco ze sebe svým dětem a dětem, s kterými jsem se setkala při své pedagogické praxi. Prostřednictvím hudby se obohacuje poznání a citový život. U dětí se rozvíjí fantazie, představy a mateřský jazyk. Pro děti je hudba přirozená součást života, a pokud jim dopřejeme hudební zážitky, vytvoří si k ní kladný vztah, který si ponesou v dalších letech. Předávat si své vědomosti, dovednosti a zkušenosti je ve výchově zcela samozřejmé.

Prožíváním lidových obyčejů si uchováváme radostné vzpomínky, při kterých si vzpomínáme i na své dětství a rodinu. Díky lidovým zvykům a lidové slovesnosti si můžeme stále připomínat, jak lidé dříve prožívali tyto tradice. To, že naše tradice došly přes tolik generací až k nám, je jistá záruka kvality. Proto se domnívám, že seznamovat děti s lidovými obyčejí je stále smysluplné. Výchova k tradicím utváří vztah k druhým lidem, vztah k práci a k mravnosti. Dítě tak objevuje hodnoty, které naši předkové vytvořili. Přesto se domnívám, že v dnešní době bývají lidové obyčeje opomíjeny, a tak některé svátky upadají do zapomnění. Lidové tradice se mohou odrážet ve všech činnostech v mateřské škole, ale právě v hudebních činnostech se děti přirozenou formou seznamují s estetickými a mravními hodnotami. Lidové zvyky se dochovaly díky lidové slovesnosti, proto také lidové slovesné žánry považuji za vhodné do hudebních činností zařazovat. Například na lidových písních, které jsou plné moudrosti, děti poznávají kladný vztah člověka k přírodě, k práci, k domovu a k ostatním lidem. Je důležité, aby dítě milovalo místo, kde žije, aby vědělo, kde jsou jeho kořeny a domov, kam se může vrátet.

Cílem diplomové práce je prozkoumat využití lidových zvyků v hudebních činnostech v mateřské škole a na základě tohoto průzkumu vytvořit náměty řešení, jak uplatnit lidové zvyky v hudebních aktivitách. Má diplomová práce je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. V první, teoretické části popisují jednotlivé lidové svátky, o kterých si myslím, že se mohou stát námětem pro hudební činnosti. Charakterizují původ těchto lidových svátků a zvyklostí. Dále se zabývám vlivem lidových obyčejů na rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku a na rozvoj hudebních schopností. Tyto schopnosti stručně vymezuji. Uvádím didaktické zásady, které jsou potřebné pro

úspěšnou hudební činnost a hudební vzdělání dítěte. Více se zabírám jednotlivými hudebními činnostmi, které hudební schopnosti rozvíjí a využitím lidových slovesných žánrů v pěveckých, instrumentálních, poslechových a hudebně pohybových činnostech. V této části také uvádím výklad o projektovém vyučování, neboť můj vlastní projekt je také součástí diplomové práce. V následující, praktické části je proveden průzkum. Cílem průzkumu je zjistit, které lidové obyčeje učitelky při své práci využívají, konkrétně ve kterých hudebních činnostech a zda si uvědomují důležitost využívání lidových zvyků a tradic při své pedagogické činnosti. Šetření je provedeno metodou kvantitativního přístupu. V dalších kapitolách jsou uvedeny příklady námětů využití lidových obyčejů v hudebních činnostech. Poslední kapitolu tvoří týdenní projekt vázaný k lidovému obyčeji pálení čarodějnic.

Mateřská škola je místo, kde by se dítě mělo cítit bezpečně, mělo by být obklopeno lidmi, které mu vytvoří podnětné prostředí plné pohody. Domnívám se, že v dalších fázích vzdělání se dětem učitelé nevěnují s takovým mateřským přístupem jako v mateřské škole. V první třídě základní školy se děti učí číst, psát a počítat, to, co stihnou během jednoho roku, je velice náročné a už nezbývá tolik času na prožívání lidových zvyků ve škole. Proto si myslím, že lidové obyčeje by měly být součástí dění v celém roce v mateřské škole. Děti si ponesou zážitky, které mohou prezentovat ve svých rodinách, a tak tento prožitek zůstane v jejich vzpomínkách.

TEORETICKÁ ČÁST

1 LIDOVÉ SVÁTKY

„Lidové tradice bychom měli brát jako zdroj inspirace prostého, ale poetického lidového humoru a žertování plného citu a něžných mezilidských vztahů, které nám dnes tolik chybí. Proto je poznávání lidové kultury a tradic potřebné i pro dnešního mladého člověka a je nutné je stále oživovat v hudbě, literatuře a ostatních uměleckých oblastech.“ (Kulhánková 2010, hudební seminář „Jarní roztančení“.)

Lidové svátky vychází z velké míry z přírodního koloběhu. Jak uvádí Langhammerová (2008), jednotlivá období roku se v lidové tradici přesně nevymezují, i když život lidí v minulosti reagoval na střídání období roku více než dnes. Některé lidové svátky jsou založeny na křesťanské tradici, jiné na tradici pohanské. Většina z nich má periodický charakter a připadá na ustálený termín, výjimkou jsou Velikonoce a letnice. (Viz níže kapitoly 1.2.8 a 1.2.11.)

1.1 PŮVOD NEJDŮLEŽITĚJŠÍCH SVÁTKŮ A LIDOVÝCH OBYČEJŮ

Zvyky se často vázaly na proměny přírody během roku, souvisely také se zemědělstvím. Vyskytují se už od nepaměti a zůstávají neodmyslitelnou součástí našeho života. Zvyklosti jsou chápány jako kulturní dědictví, které přechází z generace na generaci. Souvisí s ním kultura a život našich předků. Proto může mít každá vesnice jinou variantu oslavy svátku. Šottnerová (2008) o lidových svátcích píše, že každý lidový svátek má určitý motiv a smysl, kvůli kterému se daný svátek koná. Některé svátky se vztahují k příchodu ročního období, jiné uctívají například zásluhy světců. Za nejvýznamnější jsou považovány svátky spojené s Ježíšem Kristem. Některé zvyky a legendy s nimi spojované jsou magické a tajemné.

V následující části této kapitoly jsou popsány nejznámější lidové svátky nebo tradice, které se v některých místech dodržují a slaví dodnes. Některé prameny zmiňují ještě další tradice, které však už nejsou mezi lidmi tolik rozšířené a v běžném životě už

se na ně často zapomnělo. Tyto zvyklosti se snaží udržet například muzea, skanzeny nebo dobrovolné spolky a skupiny lidových tanců.

1.1.1 Advent

Advent začíná čtvrtou nedělí před Štědrým večerem. Je to doba přípravy na vánoční svátky a očekávání příchodu Ježíše Krista. Adventní neděle mají své názvy: železná, bronzová, stříbrná a zlatá. Každou nedělí se zapalovala jedna svíčka na adventním věnci, který byl na stole nebo mohl viset. Byl to čas, kdy měla rodina posedět pospolu. Barva svíček na něm měla být fialová, což byla barva adventu. Frolec (1989) uvádí, že věřící měli zachovat v tuto dobu střídmost v jídle i pití. Nesmělo se tančit a nepořádaly se ani svatby. Přesto měl lid v adventním čase mnoho příležitostí k oslavám, neboť do východu první štědrovečerní hvězdy, kdy advent končil, mělo svátek mnoho svatých.

1.1.2 Svatá Barbora

Svatá Barbora (4. 12.) byla dcerou bohatého kupce a nepřítele křesťanství, přesto se obrátila na křesťanskou víru. Jedna z legend vypráví, že vlastní otec jí sťal hlavu a v tu chvíli ho z čistého nebe zasáhl blesk. Svatá Barbora se stala patronkou horníků, tesařů, střelců a kameníků. V oslavný den se hrálo divadlo o životě Barbory. Jak uvádí Šottnerová (2008), někde obcházely dívky a ženy se sčesanými vlasy přes obličej a zahalené v bílých prostěradlech, což symbolizovalo panenskou čistotu. Obcházely domy a rozdávaly hodným dětem sladkosti, pro zlobivé měly připravenou metličku. V některých místech si v předvečer svátku děti dávaly za okno punčochu, do které je Barborka obdarovala ovocem, oříšky a drobným cukrovím.

1.1.3 Svatý Mikuláš

Svatý Mikuláš (6. 12.), patron rybářů, námořníků, obchodníků, dětí, studentů a vězňů byl laskavý biskup, který velkou část svého majetku rozdál chudým lidem. Pověst praví, že zachránil dívky před nevěstincem, kam je prodal jejich otec kvůli dluhům. Svatý Mikuláš jim tři noci házel peníze, z kterých dívky splatily dluhy. Tradiční pro tento den byla mikulášská obchůzka, kdy spolu s Mikulášem chodil i čert a anděl. Čertů a andělů bylo někdy i několik, andělé obdarovávali hodné děti, čert měl být pro děti výstrahou. Do Štědrého dne bylo ještě daleko, a tak si lidé krátili dobu čekání (Šottnerová 2008).

1.1.4 Štědrý den

Štědrý den (24. 12.) je oslavou narození Ježíše Krista. Bestajovský (2004d) uvádí, že podle biblického příběhu zvěstoval anděl Gabriel Marii narození jejího syna spasitele. Ježíš se narodil v Jeruzalémě, v městě Betlémě, první, kdo se o narození Páně dozvěděl, byli pastýři. Poklonit se spasiteli přišli i tři králové, kterým cestu do Betléma ukazovala kometa. Lidé věřili na mnoho pověr, např. jídla na stole muselo být tolik, aby se všichni nasýtily a ještě zbylo na druhý den. U štědrovečerní večeře nesměl být lichý počet osob, pokud byl, prostíralo se vždy o jeden talíř víc pro případného hosta. Nesmělo se také prát, přineslo by to smůlu do domu. S tímto dnem se váže i mnoho dalších zvyků. Nohy stolu se omotávaly řetězem, to mělo symbolizovat soudržnost rodiny. Svobodné dívky házely střeovicem přes ramena, kam se po dopadu obrátila špička boty, tím směrem byl jejich milý. Věštilo se z ořechových skořápek nebo rozkrojeného jablka. Štědrý večer je sice oslavou narození Krista, ale ten se narodil až druhý den 25. 12. na Boží hod vánoční, kdy lidé nesměli pracovat a měli jen zbožně rozjímat. Někdy lidé zvířatům zavazovali tlamy, aby jejich hlasité projevy tento den neznesvěcovaly (Frolec 1989). Lidé doháněli, co jim rituální klid předchozího dne zapovídal na svatého Štěpána 26. 12., v tento den se koledovalo po celý den, na koledu chodili dospělí i děti. Štěpánské koledování se k postavě svatého Štěpána, který žil přibližně ve stejné době jako Ježíš a stal se i jeho horlivým šířitelem, nijak nevztahuje. (Motlová 2010)

1.1.5 Tři králové

Tři králové (6. 1.) Kašpar, Melichar a Baltazar byli tři mudrci, kteří se po narození Ježíše Krista vypravili na cestu, aby malého Ježíše obdarovali kadidlem, myrhou a zlatem. V tento den se pak pořádal průvod tří králů. Malí koledníci převlečení za tři krále obcházeli domy, zpívali naposled vánoční písně a nad dveře jim svěcenou křídou napsali aktuální letopočet a velká písmena K+M+B, což byla buď první písmena jejich jmen, anebo, jak uvádí Trnková (2009), mohla to být i zkratka z latinského Christus mansionem Benedikt, Kristus žehnej tomuto domu. Takový dům byl celý další rok chráněn před nemocemi a smůlou. Motlová (2010) uvádí, že mezi tříkrálové zvyky dnes přibýlo odstrojování stromečků a ukládání betlémů.

1.1.6 Hromnice

Hromnice (2. 2.) - původně se jednalo o svíčku „hromničku“, což byl posvěcený svícen, který se zapaloval vždy při bouřce. Světlo mělo odhánět zlé síly. Hromnicemi končívala vánoční doba. Tento svátek si lidé připomínali, neboť to byl 40. den po narození Ježíše a právě v tento den jej Marie s Josefem přinesli do chrámu, aby ho odevzdali Bohu. Na Hromnice se nesmělo nic přešívát ani šít, lidé totiž věřili, že jehla přitahuje blesky. Také v tento den lidé nesměli zpívat ani tančit (Kovaříková 2006).

1.1.7 Masopust

Masopust začínal od svátku Tří králů a vrcholil v úterý 40 dní před Velikonocemi. Poté měli lidé půst, proto se o masopustu hodně pilo a jedlo, aby lidé načerpali spoustu síly. Byly to svátky plné zábavy a veselí, o masopustním úterý lidé v maškarách pořádali průvod pro pobavení ostatních, nikdy nechyběla muzika. Medvěďář vodil medvěda, se kterým se zastavoval u každého hospodářství a hospodyně si s ním musela zatancovat. Zábava trvala do půlnoci, další ráno se již lidé postili.

1.1.8 Velikonoce

Datum Velikonoc je pohyblivé, připadají na neděli po prvním jarním úplňku. Frolcová (2001) uvádí, že jsou spojeny s památkou ukřižování a znovuzrození Krista. Měly také význam oslav jara, kdy se vítal nový úrodný rok. Samotným oslavám předcházela Zelený čtvrtek, Velký pátek, Bílá sobota a Hod boží velikonoční, kdy se vykonávaly bohoslužby. S Velikonocemi je spjata mnoho lidových tradic. Mezi nejznámější patří pomlázka a hodování, které doprovázelo koledování. Toufar (2001) píše, že dobře vyšlehaná děvčata budou po celý rok veselá, zdravá a pilná a nebudou je štípat blechy. Na Velikonoce se zdobily kraslice, vejce bylo symbolem nového života. V dřívějších dobách byla odměnou za koledování pouze vejce, hrály se o ně i různé hry. Pekly se také z těsta beránci, mazance a chléb.

1.1.9 Čarodějnice

Čarodějnice (30. 4.) nebo také Filipojakubská noc je velmi magický svátek, který je dodneška velmi oblíben. Bestajovský (2004a) uvádí, že v noci na 1. května se zapalovaly ohně, věřilo se, že tuto noc mají zlé síly velkou moc a že mohou škodit i prostřednictvím lidí. Pálením čarodějnic se lidé chránili, zaháněli tak duchy a demony. Tento úkon měl ochránit příbytky a je samé. Lidé také věřili, že v tuto noc se otvírají jeskyně a jiné podzemní chodby nabízející poklad. Touto legendou se nechal inspirovat

ve své baladě K. J. Erben. Byla to i oslava přicházejícího jara a plodnosti.

1.1.10 Máje

Máje (1. 5.) byl svátek, kdy se stavěly na návsi nejvyšší kmeny stromů, byl to tradiční symbol vítání nového jara. V některých obcích se stavěly máje již v předvečer svátku. Mládenci dávali menší stromky ozdobené stuhami svým milým dívkám pod okna. Květen byl odedávna měsícem lásky, v některých obcích se mládenci vyznávali ze svého milostného vztahu k dívce vyléváním chodníků, vápenitou vodou se vyznačovala cestička mezi domy mládence a jeho milé. Říkalo se, že která dívka byla na 1. máje nepolíbená, do roka uschla. Tento zvyk je spojován také hlavně s majálesem, svůj osobitý způsob si vytvořili studenti. Majálesu předchází majálesový průvod (Motlová 2010).

1.1.11 Letnice

Letnice jsou Svatodušní svátky, které se slaví 50 dní po Velikonocích. Sedmá neděle od velikonoční neděle je dnem seslání Ducha svatého. V tento den se hospodyně věnovaly úklidu a zdobení hospodářství, věřily, že Duch svatý přiletí v podobě holubice. Konały se jízdy králů, tento zvyk je nejasného původu. Motlová (2010) uvádí, že si v tento den lidé volili svého mladičkého krále, různými soutěžemi si král k sobě volil partnerku, králku. Na obchůzku se většinou vydávali s družinou na koních. Letniční slavnosti měly i dívky, které se zdobily stuhami a kvítím a také ony si volily svoji královničku. V tento den se i soutěžemi sjednávaly svatby, hrály se divadelní hry Bestajovský (2004b).

1.1.12 Posvícení

Posvícení se slavilo třetí neděli po svátku svatého Havla (16. 10.). Oslavu v tento den nařídil císař František Josef II. roku 1786, do té doby se veselilo v každé obci v jinou dobu, vždy však v neděli před svátkem patrona místního kostela. Původně se pořádala hostina na počest vysvěcení chrámu, později to byl nejoblíbenější svátek venkovského lidu k ukončení sklizní a polních prací (Šottnerová 2008).

1.1.13 Dušičky

Dušičky (2. 11.) je lidové označení pro památku všech zesnulých. Památku zesnulých zavedl v roce 998 benediktýnský opat Odillo z Cluny, Připomínání tohoto dne vychází z keltské tradice, ze které se později vyvinul populární americký svátek Halloween, jež se v posledních letech začíná rozmáhat i u nás. Lidé v tento den

navštěvovali hřbitovy a hroby svých zesnulých, vzpomínali na své příbuzné a známé, kteří už nebyli mezi nimi. Rozsvěcovali svíčky, pokládali květiny či věnce, tento zvyk symbolizoval víru ve věčný život. Jejich modlitby pomáhaly očistit dušičky zesnulých od drobných hříchů. V tento den se hlavně peklo pečivo plněné nádivkou, tvarem podobné zkříženým kostem. Šottnerová (2008) dále uvádí, že tomuto pečivu se říkalo kosti svaté, jinde dušičky.

1.1.14 Svátek svatého Martina

Svátek svatého Martina (11. 11.) se oslavoval na počest biskupa Martina z Tours ve Francii, který se zasvětil Bohu. Stalo se to poté, co prý spatřil Ježíše Krista, když jako voják obdaroval za chladné noci žebráka polovinou svého pláště, druhá polovina patřila armádě. Martin z Tours se nakonec stal poustevníkem, což bylo jeho přání již v dětství. Když ho chtěli prohlásit za biskupa, schoval se mezi hejno hus, ty ho ovšem svým kejháním prozradily. Vždy se staral o chudé, ubožáky a žebráky. Žil velmi skromně, hájil spravedlnost a poctivost. Je to oslava na přelomu podzimu a zimy, období posvícení, kdy se krmily martinské husy, ze zbylých husích kostí se dalo předvídat počasí. Peklo se také svatomartinské pečivo, rohy, podkovy a rohlíky. Říkalo se, že rohlíky - podkovy byly připomínkou podkov koně sv. Martina (Motlová 2010). Byla to i doba, kdy čeled' opouštěla svou službu nebo si ji o rok prodlužovala. Motlová (2010) také uvádí, že o svatém Martinu se hodně koledovalo, byla to forma žebroty, neboť se na koledování vydával kdekdo. Od 15. století bylo povoleno koledování pouze dětem a někde i studentům.

1.1.15 Přástky

Přástky byly večerním předením žen. Předlo se po celý advent, někde i celou zimu až do masopustu. Zpívaly se písničky a vypravovaly pohádky a strašidelné příběhy. Tímto způsobem se pomáhal udržovat český jazyk, uchovávaly se tak pověsti a předávaly moudrosti (Bestajovský 2004d). Motlová (2010) přímo uvádí, že bohatství lidové kultury se uchovalo právě zásluhou přástek. Z peněz za přízi si pak přadleny vystrojily hostinu, na kterou měli přístup jen přítomné přadleny a jejich mládenci.

2 VÝZNAM LIDOVÝCH OBYČEJŮ PRO ROZVOJ OSOBNOSTI DÍTĚTE

Podle Florece (1980) je lidová kultura současně informačním a inspiračním zdrojem, a plní důležitou estetickou funkci.

Díky lidové kultuře se rozvíjí harmonická osobnost dítěte. Rozvíjí se osobnost dítěte ve všech pěti základních oblastech: dítě a jeho tělo, dítě a jeho psychika, dítě a ten druhý, dítě a společnost, dítě a svět (Košťálová 2006). Dítě objevuje hodnoty, které společnost vytvořila v průběhu tisíciletí. Učí se respektu k dovednostem předků. Děti se tak seznámí s výtvary lidí nebo přírody. Z bohatého folklórního materiálu, který nám naši předkové zanechali, se nejvíce využívají lidové písně, pohybové hry a hry se zpěvem, dále jsou to říkadla, hádanky i různé veršičky. V nich je obsažena nejcennější hodnota lidové kultury, protože tyto tradice jsou prostoupeny radostí, láskou k dítěti, domovu a místu, kde žijeme. Dítěti to tak dodává pocit uspokojení, což má vliv na rozvoj jeho harmonické osobnosti. Uctívání lidových obyčejů utváří vztah k druhým lidem, k etice a estetice. Tímto způsobem se tvoří kladné hodnoty, které si dítě v sobě ponese celý život.

Na prvním místě ve výchově lidovými tradicemi je samozřejmě rodina. Dítě si z chování rodičů při přípravách i průběhu oslav odnáší určité mravní jednání. Proto je velmi důležité, aby rodiče, přesto, že sami některé tradice neuznávají, dětem prožití těchto událostí umožnili.

V mateřské škole se v průběhu roku oslavují důležité svátky, které vychází z lidových obyčejů. Záleží na jednotlivých školách a samozřejmě na zájmu učitelek, které konkrétní lidové zvyklosti udržují. Přírozený princip ročních svátků je důležitou podstatou například waldorfských mateřských škol. Život v této škole je podmíněn pevným rytmem roku, týdne a dne. Rytmus je to, co se stále opakuje a je zdrojem dětské jistoty. Nejširším zdrojem rytmu je rytmus roku, přírody. Ve waldorfských mateřských školách probíhá slavnost podzimní rovnodennosti, svátek svatého Martina, adventní, mikulášská a vánoční slavnost, Tři králové, Hromnice, masopust, Velikonoce a jarní slavnost, čarodějnice, otvírání studánek a svatojanská slavnost (Chvátalová 2010). Ve waldorfských školách je převládající metodou práce činnost. Jednou ze společných

činností je eurytmie, což je umělecký projev, který vytvořil R. Steiner a můžeme jej nazvat výrazovou mluvou. Eurytmie je činnost, která vede k radosti z pohybu, rytmu, a také podněcuje fantazii dětí. V mateřské škole jde především o vyjádření nějakého zážitku z básně, pohádky, vyjádření nálady nebo ztvárnění prožité události (Koťátková 2008).

2.1 RITUÁLY

Jak se můžeme dočíst u Říčana (1990), pojem rituál pochází z latinského slova *ritus* a znamená náboženský obřad, ale také zvyk, obyčej i způsob. Říčan dále uvádí, že rituálem se myslí nejrůznější úkony, které jsou vykonávány podle daných pravidel.

Tradiční rituály jsou jakýmsi duchovním prožitkem, který souvisí s kulturou nebo náboženstvím. Nesou v sobě znaky společnosti a díky lidové slovesnosti napomáhají udržování národní identity. K tradičním rituálům patří církevní a lidové svátky, které se každoročně opakují. Dříve lidem pomáhaly orientovat se v čase, sloužily tak i jako jakýsi kalendář. Kaufmannová (1998) uvádí, že oslava církevních svátků je období zvláště vhodné pro rituály, které se mohou opakovat stejným způsobem každý rok. Takové zvyklosti posilují pocit vlastní hodnoty a pocit sounáležitosti k většímu celku.

2.1.1 Rituály v životě dítěte

Každý rituál je odrazem rodiny, protože všichni si vytváří své vlastní zvyklosti. Rodinné rituály mohou být vytvořeny buď vědomě, nebo nevědomě. Podle Adlerové (2009) mezi rodinné rituály na počátku soužití patří rituály společné, partnerské a milenecké. Později, když se rodina rozšíří o potomky, se rituály podřizují dětem. Ať už se jedná o pravidelné večerní koupání, čtení pohádky na dobrou noc nebo o velké rodinné oslavy, pro děti jsou rituály jakýmsi majákem v dětském světě plné změn a zvratů. Vztahy k rituálům se formují právě v rodině. Už to, že si s sebou neseme nějaké vzpomínky z dětství, má značný vliv na naše chování. Přinášíme si v sobě zakotvené rituály, které předáváme další generaci. Může se jednat o zmiňované každodenní úkony i o zvyky spojené s oslavou lidových svátků. Krása (2009) píše například o

velikonočních zvyčích, které oproti mnoha jiným rituálům rozděluje všechny aktéry na dva tábory – na muže a ženy. Každý z nich dělá něco jiného. Muži pletou pomlázky a ženy barví vejce. Vyvrcholením Velikonoc je spojení obou polarit v symbolu darované kraslice. V rámci velikonočního rituálu byla kraslice snědena, což přinášelo plodivou sílu dovnitř organismu. Každý člověk vnáší do svých zvyklostí něco z dětství a zároveň si tak tvoří své nové rituály.

Rituály jsou nedílnou součástí v životě dítěte. Určují stálá pravidla a dětem jsou pevným základem, z něhož čerpají pocit jistoty. Často přispívají ke zmírnění nějaké úzkosti. Pomáhají jim lépe vnímat uspořádání dne a učí je respektovat určené hranice. Pokud se děti budou na jejich vytváření samy podílet, budou je pak i více respektovat. Opravilová a Gebhartová (2003) píší jak si postupně vytvářet vlastní výchovné tradice a rituály. Na příkladu přípravy a prožití Vánoc lze vytvořit dílčí projekt adventního kalendáře, který si připravíme společně s dětmi. Nejprve si do něj naplánujeme a postupně zaznamenáváme a zdokumentujeme všechny zážitky a činnosti, které s přípravou svátků souvisely. K tomuto kalendáři se v dalších letech můžeme vracet.

Kohoutková (2005) zase píše o rituálech před spaním, které jsou důležitou fází přechodu mezi rušnou a klidnou částí dne. Pokud se bude zachovávat pokaždé stejný režim, děti mu přivyknou a lépe rozpoznají, že přichází čas jít spát. Tyto drobné zvyklosti pomáhají dítěti, aby se cítilo bezpečněji. Vhodným rituálem před spaním jsou pohádky, příběhy a ukolébavky, které jsou podle Jenčkové (2002) spojeny s chvílemi blízkého citového a tělesného kontaktu dítěte s rodinou. Další tradiční rituály, které si mohou děti s paní učitelkou v mateřské škole vytvořit, jsou například ranní zpívání, hudební chvílky před obědem apod. V těchto chvílkách je vhodné opakovat naučené písničky, které nemusí být nutně tematicky spjaté s denním programem. Je dobré také začlenit zpěv při odpočinkové činnosti a při změně činností (Lišková 2005).

3 Vliv lidových obyčejů na rozvoj hudebních schopností

Již pro malé dítě je přirozené spontánně reagovat na hudbu. Děti opakují rytmické pohyby, tleskání, pleskání, točení do kola, podupy. V předškolním věku již mají ustálený smysl pro melodii a rytmus, mimo jiné se zdokonaluje jejich paměť a sluchová představivost. Podle Liškové (2005) dobře vedená hudební výchova plně postačí ke globální výchově dětí.

3.1 DIDAKTICKÉ ZÁSADY

Rozvoj hudebních schopností a dovedností dítěte je proces, který respektuje pedagogické i psychologické zákonitosti. Podmínkou úspěšné hudebně výchovné práce v mateřské škole je dobré pedagogické vedení. Učitelka proto musí dodržovat obecné didaktické zásady (Zezula 1990). Podle Průchy a kol. (2003) to jsou nejobecnější požadavky, normy, pravidla vyplývající ze zákonitostí výchovně vzdělávacího procesu, jsou obecným návrhem pro učitele, při jehož respektování dospěje ve svém působení nejvyšší účinnosti. Druhy didaktických zásad:

- ❖ Zásada tvořivé aktivity a uvědomělosti žáků
- ❖ Zásada vědeckosti vyučování a výchovy
- ❖ Zásada soustavnosti a posloupnosti
- ❖ Zásada přiměřenosti a pochopitelnosti
- ❖ Zásada názornosti
- ❖ Zásada jednoty konkrétního a abstraktního
- ❖ Zásada trvalosti vzdělávacího a výchovného působení

Zásada tvořivé aktivity a uvědomělosti žáků se týká práce učitele za spolupráce dítěte. Hudební aktivitu považujeme za vlastnost osobnosti dítěte, kterou podněcujeme vnitřními i vnějšími podněty. Tato aktivnost se projevuje v hudebních činnostech, v dětské hře, v touze vyluzovat tóny na dětské hudební nástroje. Hudební aktivita se

v hudebních činnostech rozvíjí a dále se usměřňuje a zaměřuje k určitému cíli. Učitel by měl vystupovat jako rádce a přenést co nejvíce aktivity na dítě. Je důležité opírat se o zájem dítěte a stimulovat jej vhodnou motivací. Dítě by mělo porozumět učitelovým požadavkům a správně je naplňovat.

Zásada vědeckosti vyučování a výchovy se váže k hudebně výchovným procesům, které budou účinné tehdy, pokud budou v souladu se zákonitostmi hudebního vývoje dítěte. Výběr vyučovacích metod musí odpovídat rozvojovému stupni dítěte i vybraným hudebním dílům. Teoretické poznatky, které si dítě osvojuje v elementární podobě, musí být v souvislosti s hudební teorií, historií a hudební estetikou.

Zásada soustavnosti a posloupnosti spočívá v plánovitém postupu od jednoduchého ke složitějšímu, od známého k neznámému, od konkrétního k abstraktnímu, od blízkého k vzdálenému. Soustavnost se prohlubuje i pravidelnou kontrolou získaných vědomostí a dovedností. Tato zásada vyplývá ze zákonitostí hudebního vývoje. Vyžaduje střídání vyučovacích metod, aby bylo pro děti stále přitažlivé.

Zásada přiměřenosti a pochopitelnosti má význam pro zvolené metody výchovné práce, formy a její obsah, který musí odpovídat věkové vyspělosti a dosavadním zkušenostem dětí.

Zásada názornosti je pro dítě předškolního věku obzvláště důležitá, neboť se v tomto období učí hlavně nápodobou. Proto je důležité, aby byla učitelka vzorem pro děti.

Zásada jednoty konkrétního a abstraktního je zásada spojení teorie s praxí, vyžaduje postupovat od konkrétního k abstraktnímu.

Zásada trvalosti vzdělávacího a výchovného působení je spojována s osvojenými vědomostmi a dovednostmi, které se dětem stávají trvalé. Tato zásada je vyústěním předchozích zásad (Sedlák 1985).

3.2 HUDEBNÍ SCHOPNOSTI

Každé dítě si přináší na svět nějaké předpoklady, díky nimž získává vztah k hudbě a osvojuje si dovednosti, které mu potom umožní hudební činnost.

Předpokladem hudebních činností jsou schopnosti, což jsou individuální zvláštnosti, které se dají zároveň těmito činnostmi rozvíjet (Zezula 1990).

Kodejška (1989) uvádí následující klasifikaci hudebních schopností vytvořenou Františkem Sedlákem. Jedná se o systém, v němž jsou schopnosti řazeny podle rozvoje hudební ontogeneze, od elementárních po systémové (Sedlák 1989).

Jsou z ní vyčleněny ty schopnosti, které mají pro děti předškolního věku zásadní význam:

- ❖ Hudebně sluchové schopnosti
- ❖ Auditivně motorické schopnosti
- ❖ Rytmické cítění
- ❖ Tonální cítění
- ❖ Emocionální reakce na hudbu
- ❖ Hudební paměť
- ❖ Hudební představivost
- ❖ Hudebně tvořivé schopnosti

Hudebně sluchové schopnosti umožňují dítěti vnímat tónovou intenzitu, trvání, frekvenci, což jsou akustické vlastnosti hudby. V podnětném prostředí a vlivem fyziologického zrání sluchového analyzátoru se utváří citlivost pro hlasitost, délku, výšku a barvu tónu. Dítěti tak umožňuje vnímat dynamické změny v hudbě, tónové postupy v melodii a tónovou barvu.

Auditivně motorické schopnosti jsou nezbytné pro koordinaci hudebních činností dětí předškolního věku. Rozvíjí se v těsné souvislosti s analyzačně syntetickými schopnostmi, hudební představivostí a pamětí. Prostřednictvím těchto schopností může dítě vnímat a tělesně ztvárňovat jednotlivé prvky tvořící časový průběh hudby. Jedná se o metrickou pulsaci, časově rytmičný průběh tónů a tempo.

Rytmické cítění je nejstarší hudební schopnost, která se rozvíjí z vrozeného pohybového instinktu v souvislosti s psychomotorickými vlastnostmi dítěte. Utváří se tak citlivost pro metrickou pulsaci, pro tempo, pro rytmičné časové členění tónů a

vnímání hudby v její rytmicko tonální jednotě. Utváření těchto schopností se děje prostřednictvím pohybových činností nebo pohybových představ.

Tonální cítění se rozvíjí nejčastěji zpěvem, k jeho rozvoji je však i zapotřebí ostatních hudebních činností. Vývoj tonálního cítění musí být podněcován hudebním prostředím. Velký vliv má opakování a kvalita hudebně sluchových schopností, zejména citlivost pro výšku tónů a hudební paměť.

Emocionální reakce na hudbu podněcuje aktivitu, pozornost i tvořivé schopnosti. Je důležité, aby hudební činnosti vstupovaly do vzájemných vztahů. Umožňuje to tak dítěti získat zkušenosti z provedení a zároveň posiluje emocionální cítění.

Hudební paměť se utváří spolu s vnímáním, hudebně analytickými schopnostmi, hudební představivostí a fantazií. Je to základní hudební schopnost. Dítě si hudbu osvojuje, zapamatovává, udrží v paměti a následně si ji dokáže vybavit a prožít hudební obsah. Vlivem předcházejících hudebních zážitků a zkušeností se zvyrazňuje emocionální prožitek.

Hudební představivost je hudební schopnost, která se rozvíjí ve všech hudebních činnostech a tvoří se na základě hudební paměti. Má zásadní význam v rozvoji zpěvnosti a celkové hudebnosti dítěte. Kvalita hudební představivosti je ovlivněna sluchem, zrakem a také motorickou činností. Díky této schopnosti mohou děti předvídat následný pohyb a tonální vztahy melodie, harmonie i dynamiky.

Hudebně tvořivé schopnosti jsou nejméně probádanou oblastí, což je způsobeno tím, že tvořivý proces probíhá vnitřně v psychice jedince. O existenci tvořivého projevu u dětí předškolního věku můžeme pouze usuzovat z jeho chování. (Podle Kodejšky 1989.)

3.3 HUDEBNÍ ČINNOSTI

Lidové projevy byly vždy úzce spojeny s lidovým zpěvem a tancem. Tanec, hudba a zpěv byly hlavním zdrojem vyžití mládeže. Hudba nesoužila jen k veselí, ale také s ní souvisely různé speciální obřady jako například svěcení zvonů. Mnohé lidové tradice byly oslavou přírody, vítání nového období.

Lanhammerová (2008) píše, že dříve vesnice zněla přirozenými zvuky.

Kokrhání kohoutů, zpěv ptactva, štěkání psů, kejhání hus a řehtání koní je východiskem skutečné muziky a jejího přirozeného rytmu. Citlivé vnímání těchto příjemných zvukových projevů se odráží v mnoha lidových písních. Zpěv prakticky provázel celý den. Děti si zpívaly na návsi a hrály lidové hry na pastvě při pasení dobytka. Zpívalo se i doma při práci. Mládež se scházela večer na návsi, kde si společně zpívala dvojhlasně i trojhlasně. Babičky a maminky zase zpívaly dětem ukolébavky. Propojení denní práce s odpočinkem a obyčejnou radostí z muziky patřilo odedávna k pilířům české tradiční kultury. Jurkovič (2006) ve svých esejích vzpomíná na své dětství, kdy se rodina sešla u kamen a jejich maminka jim zpívala, když začali zpívat s ní, přidala druhý hlas. Píše o své mamičce jako o jedinečném hudebním pedagogovi. K jejich podvečerním obřadům patřilo i vypravování a vzpomínání, které bylo samozřejmé, stejně jako říkadla a rozpočítadla.

Lidové obyčeje mají charakteristickou zvukovou podobu. Například Vánoce rozeznávají rolničky, zvonky, andělská zvonění, koledy a lidové hudebně pohybové hry. Dlouhá zimní odpoledne jsou vhodná ke zpívání a muzicírování při svíčkách (Opravilová a Gebhartová 2003). O Velikonocích jsou to zase velikonoční řehtačky.

Současná hudební výchova je založena na aktivním dětském hudebním projevu, prostřednictvím hudby lze formovat vztah dětí k hudbě a rozvíjet u dětí hudební předpoklady (Jenčková 2004). Prostřednictvím hudebních činností si dítě obohacuje poznání, rozšiřuje si slovní zásobu, učí se logickému myšlení, utváří se jeho osobnost i jeho vztah k hudbě. Mimo jiné, jak je uvedeno výše v kapitole 2, předností hudebních aktivit je výchova k ryze lidským hodnotám. Jedná se o kooperaci, zodpovědnost a týmovou spolupráci. Další předností je to, že prostřednictvím hudby se v sociálních vztazích pěstuje úcta, tolerance k ostatním a vzájemný respekt (Lišková 2005).

Hudební činnosti neprobíhají pouze izolovaně, ale vzájemně se propojují, jedna činnost vyrůstá z jiné. Jak uvádí Lišková (2005), hudební činnosti mají i velmi úzkou souvislost s jinými činnostmi, jako jsou aktivity pohybové, výtvarné a rozumové. Mezi hudební činnosti řadíme:

- ❖ Pěvecké činnosti
- ❖ Instrumentální činnosti
- ❖ Poslechové činnosti
- ❖ Hudebně pohybové činnosti

3.3.1 Pěvecké činnosti

Zpěv je nejpřirozenějším hudebním projevem dětí a nenahraditelnou činností v jeho životě. Při zpěvu se rozvíjí základní hudební schopnosti a také tvoří pěvecké dovednosti a návyky. Pěvecké aktivity nejpřirozenějším způsobem rozvíjejí paměť a sluch. U každého dítěte probíhá rozvoj v odlišném tempu. Zpěv má význam pro přirozený tělesný i duševní růst. Při zpěvu se musí dbát na správné vedení dechu a na správnou artikulaci. S nácvičkou písni se cvičí paměť, pozornost a rozvíjí se představivost.

Tichá (2007) uvádí, že zpěvný hlas má základ v napodobování různých zvuků, při nichž se dětem hlas pěkně rozezní. Například:

- Kukačka - ku - ku
- Sova - húúú
- Vrána - krrrááá
- Moucha - bzzzzzzummmm
- Housle - fidli-fidli
- Zvoneček - cililililink

Před každým nácvičkou písni by se měla využívat hlasová cvičení. Kodejška (2002) o tom píše, že k procvičení rytmicko-melodických problémů u nacvičované písni by hlasová cvičení připravila na žádoucí hlasový rozsah. Při samotném nácvičku písni učitelka musí brát na vědomí individuální zvláštnosti dětí. U výběru písni by se měla řídit tónovým rozsahem, rytmickou a melodickou obtížností, hudební formou i samotným obsahem písni. Těmto nárokům plně odpovídají lidové písni a písni určené pro děti (Lišková 2006).

Děti se učí hlavně nápodobou, proto by měl být zpěv učitelky vzorem. Pěveckou činnost je vhodné doplnit pohybovými činnostmi, hrou na tělo nebo doprovodem rytmických či melodických nástrojů. Zezula a kol. (1990) uvádějí nejčastěji užívané didaktické hry:

- Zpíváme pomalu nebo rychle
- Zpíváme hlasitě nebo tiše
- Hry se zvukomalebnými slabikami
- Kdo dozpívá písničku?
- Každý zpívá kousek

- Kdo bude mít sólo?
- Hra „na ztracenou melodii“

(Viz přílohu č. 1)

3.3.2 Instrumentální činnosti

Pro děti je velmi lákavé s čímkoliv manipulovat, pokud to vytváří nějaký hluk, je to o to zajímavější. Instrumentální činnosti představuje hra na dětské nástroje Orffova instrumentáře. Dětské hudební nástroje jsou u dětí velmi oblíbené, jsou lehce ovladatelné a děti se je pod vedením učitelky snadno naučí používat. Díky tomu se aktivně zapojují do muzicírování. Umožněním hry na nástroj rozvíjíme jejich rytmické cítění, hudební vnímání i hudební tvořivost. Orffovy hudební nástroje lze členit na nástroje rytmické a melodické. Dříve, než se děti učí hrát na rytmické nástroje, užívá se při deklamaci říkadel hra na tělo, chůze, podupy, rozpočítávání. Při doprovodu písně s nástroji vybereme jedno dítě nebo malou skupinu a ostatní děti je doprovázejí jednoduchými pohyby. Je nutné, aby děti při doprovodu písně ovládaly jak po stránce znalosti textu, tak rytmu i melodie. U vícehlasého doprovodu musíme nacvičit každý hlas samostatně, a to se zpěvem písně (Lišková 2006).

Zvládnutí hry na rytmické nástroje je průpravou pro hru na nástroje melodické. U nácvičení na melodické nástroje se nejprve doprovází jedním tónem, který odpovídá základnímu tónu dané tóniny. Poté se využívá dudácká kvinta, první a pátý stupeň dané tóniny.

3.3.3 Poslechové činnosti

Poslechovými činnostmi se cvičí soustředěné vnímání a rozvoj sluchové paměti. Předem dobře připraveným poslechem, který je přiměřeně dlouhý, můžeme dětem zprostředkovat silné estetické zážitky působící na jejich city. Každá skladba má odlišný charakter a podle toho můžeme děti formovat po stránce citové i morální. Prostřednictvím hudby se vytváří celkově kladný vztah k hudebnímu umění, proto jsou poslechové činnosti velmi důležité.

Poslech můžeme realizovat živým provedením skladby, buď samotnou hrou učitelky na hudební nástroj, nebo zpěvem. Děti mohou být posluchači, ale zároveň si mohou navzájem naslouchat. Pro silný estetický zážitek je vhodná návštěva koncertů. Prostřednictvím reprodukováné hudby děti poznají více hudebních žánrů a poznají různé hudební nástroje. Poslech se dá spojovat s pohybovou improvizací. Děti svými

pohyby ztvárňují vlastní pocity ze slyšené hudby. Velmi lákavé jsou vyprávěné pohádky se zpěvem, mnoho lidových pohádek je i zhudebněno.

Samotnému poslechu hudby předchází různá sluchová cvičení k rozlišení zvuků a tónů. Lišková (2006) uvádí příklady her k tomuto tématu:

- Budíček
- Podobnosti
- Co zaznělo?
- Kdo promluvil?
- Co najdeme uvnitř?
- Najdi písničku podle rytmu
- Najdi písničku podle melodie (viz přílohu č. 2).

3.3.4 Hudebně pohybové činnosti

Pohyb vedle zpěvu patří k nejpřirozenějším projevům člověka. U mnoha dětských her je spojován pohyb s říkadlem. Pohybový projev dětí by měl plynout z činností pěveckých, poslechových i instrumentálních. Podle Viskupové (1972) se děti zlepšují v pohybových dovednostech, v pohybové koordinaci a cvičí paměť, jak pohybovou, tak i hudební. Za hudebně pohybové činnosti považujeme i dramatizaci písně, hry se zpěvem a hudbou, tanec a taneční improvizace. Díky těmto činnostem se u dětí rozvíjí schopnost správného držení těla, smysl pro rytmus a hudební formu.

Za nejvhodnější začátek hudebně pohybových činností se považuje již zmiňovaná hra na tělo, ke které se využívá tleskání, pleskání, podupy, ťukání, luskání. Nejprve se začíná deklamovaným slovem, poté větou a nakonec říkadlem. Rytmus se dá dále vyjádřit chůzí a během nebo s využitím nástrojů Orffova instrumentáře. Zmíněnými činnostmi také u dětí procvičujeme tempo, melodii a dynamiku.

Velký vliv na rozvoj hudebních schopností mají lidové dětské taneční hry, které patří ke kulturním hodnotám našeho národa. Prostřednictvím dětských tanečních her učíme děti vnímat krásu hudby, pohybu i řeči. Díky těmto hrám se děti seznamují s lidovou písní, což má nemalý vliv na porozumění hudby našeho národa (Lišková 2006).

Učitelka při hudebně pohybových činnostech musí brát na zřetel pohybové dovednosti dětí, jejich hudební vyspělost, velikost skupiny i prostorové podmínky třídy.

Měla by dbát na harmonii pohybu s hudbou a využívat spontánní pohybovou odezvu dětí na hudbu. Jak je uvedeno výše, pohyb se musí pojit se všemi hudebními činnostmi.

3.4 VYUŽITÍ LIDOVÝCH SLOVESNÝCH ŽÁNŘŮ V HUDEBNÍCH ČINNOSTECH

Dobrou a účinnou cestu k rozvíjení řeči a jazyka naznačovala lidová tradice. Celá řada říkadel, rozpočítadel, popěveků, písní i básní obohacovala dětskou řeč i citový život (Beranová 2002).

Jak je již zmíněno výše v kapitole 2, hudba a tradice rozvíjí osobnost dítěte a prostřednictvím hudebních činností přispívá k rozvoji hudebních schopností. Lidové tradice k nám promlouvají pomocí lidových slovesných žánrů. Podle Opravilové a Gebhartové (2003) slovesné žánry tvořily po staletí jádro kulturnosti našich dětí a etickou platnost neztratily dodnes. Do hudebních činností je lze vhodně zapojit. Podle Herdena (1992) je lidové umění realistické. Jeho vztah k životu je reálný, a proto pravdivý a hluboce umělecký. Obsahuje práci člověka, jeho citový život, události celé země, vztah k přírodě a chvíle sváteční i všední. Jenčková (2002) se zmiňuje např. o lidových říkadlech, které mají podle ní nepominutelnou cenu poznání lidské tradice, přírodních jevů a dětských her, bohatství rodné řeči a dobových zvyklostí.

Mezi lidové slovesné žánry, které lze vhodně využít v hudebních činnostech s dětmi předškolního věku, patří:

- ❖ Pohádky
- ❖ Pověsti
- ❖ Lidové písně
- ❖ Říkadla – ta mají další podžánry, kterými jsou:
 - ❖ Rozpočítadla
 - ❖ Hádanky
 - ❖ Přísloví
 - ❖ Pranostiky

3.4.1 Pohádky

Pohádky, které se díky sběratelům (např. Božena Němcová, Karel Jaromír Erben, František Bartoš ad.) dochovaly, nyní zabezpečují to, že i děti v dnešní době mohou usínat v podobné atmosféře jako děti v dobách minulých. Anne Bacus (2003) píše, že pohádky u dětí rozvíjejí schopnost sledovat logický vývoj událostí, rozvíjejí představivost a pomáhají dítěti, aby lépe porozumělo samo sobě. Pohádka je velmi vhodná k motivaci, s její pomocí děti přímo vtáhneme do připravené hudební činnosti. Pohádka ovšem nemusí sloužit pouze k předčítání, mnoho z nich je i zhudebněno. Ty jsou poté určeny k poslechu, jiné jsou vhodné i pro nácvik s dětmi. Hudební pohádka bývá podle Jenčkové (2002) instrumentální nebo vokální hudba, která je proložena vyprávěním, jindy může být hudební pohádka na způsob melodramu. Takto lze muzicírovat i s dětmi v mateřské škole, kdy učitelka vypráví pohádku a jedno dítě ji může doprovázet na zvonkohru např. s využitím pentatonické stupnice.

3.4.2 Pověsti

Pověsti jsou povídky, vyprávěné pro informaci nebo poučení o předpokládaných nebo historicky doložených skutečnostech (Beneš 1990). Pověsti se šířily ústní formou, proto se mohou různě lišit. Dozvídáme se z nich o lidových obyčejích. Přibližují nám například i různé legendy. Pověst je mnohdy velmi tajemná, a proto je vhodná i k improvizaci. Děti si mohou pověsti samy melodizovat či dramatizovat.

3.4.3 Lidové písně

Lidové písně vedle pohádek a pověstí vyprávějí příběhy. Šimanovský (2000) uvádí, že lidová píseň je plná porozumění a moudrosti, odrážejí se v ní lidské činy. Nese v sobě různé příběhy ze života předků. Děti při práci s písní získávají prožitkem znásobenou zkušenost. Řada hudebních skladatelů se nechala inspirovat lidovou hudbou (např. Antonín Dvořák, Bedřich Smetana, Béla Bartók, Leoš Janáček a mnoho dalších). Práce s písní je velmi rozmanitá. Děti se píseň naučí a následně si povídají o obsahu, jak obsah pochopily, co se z něho dozvěděly. Známými, dříve naučenými písněmi se děti rozezpívávají. Většina lidových písní, jak uvádí Jenčková (1992), má výrazný rytmický či tempový impulz, který v dětech vzbuzuje spontánní pohybovou akci. Lidové písně lze využívat i jako doprovod hudebně pohybových her, můžeme je i dramatizovat. Tak si děti intenzivněji prožijí obsah písně, rychleji se ji také naučí. Nelze zapomenout ani na taneční improvizaci. Učitelka může oživit hudební činnost i poslechem písní, buď

využije hudební nástroje, nebo si děti poslechnou některé skladby hudebních skladatelů. Lišková (2005) o lidové písni uvádí, že má jednoduchou melodiku i rytmus, které jsou v začátcích dětského muzicírování nepostradatelné a jsou přirozenou hudební přípravou.

3.4.4 Říkadla

Říkadla mají jednoduchý verš, často nemají logický smysl, jejich základem je rytmus. Jurkovič (2006, s. 16) uvádí slova Karla Čapka „v dětském říkadle není rytmus příkrasou, nýbrž samou podstatou věci.“ Dětská říkadla jsou vhodná jak pro malé děti, tak i pro ty starší. Malé děti si je lehce zapamatují, starší už s říkadlem mohou dále pracovat. Říkadlo je žánrem vhodným pro rozvoj řeči. Při hře s říkadlem si děti osvojují a zlepšují výslovnost, intonaci a rytmus řeči. Lze je využít jak k motivaci, tak k samotné hudební činnosti. Díky své jednoduchosti a snadné zapamatovatelnosti můžeme využít v hudebně pohybových hrách. Říkadla jsou vhodná také k rytmitizaci, lze je využít k instrumentální činnosti, k rytmitizaci hrou na tělo nebo chůzí, chůzí s během, kolébáním a houpáním. Jenčková (2002) uvádí, že lze s dětmi pomocí říkadel procvičovat rytmitizaci v sudých a lichých taktech, rytmičnou deklamaci v odlišných dynamických stupních a tempech. Melodizovaná říkadla mají malý tónový rozsah, melodické motivy se většinou stále opakují. Děti si mohou říkadla melodizovat samy. Na rytmičských říkadlech se pěstuje rytmičké cítění.

Rozpočítadla se používala při hrách pro výběr některé osoby. Používaná slova byla mnohdy bez významu. Jenčková (1992) uvádí, že rozpočítadla provází napětí a očekávání, které je vyrovnáváno jazykovou hravostí a slovním humorem. I rozpočítadla si mohou děti samy melodizovat. Při rozpočítávání se mohou děti pohybovat rytmičskou chůzí okolo toho, kdo rozpočítává.

Příslloví mají většinou podobu rýmovaného dvojverší. Obsahem přísloví je abstraktní moudrost. Kukal o přísloví píše: „Příslloví popisuje obecně platnou životní zkušenost v podobě, v jaké ji lidová slovesnost uchovala do dnešních dnů.“ (Kukal 2007, s. 8.)

Pranostiky jsou rčení, která dávají do spojitosti určité meteorologické úkazy a roční dobu. Vycházejí z dlouholetého historického sledování. Pranostiky se vztahují ke každému měsíci. Pranostika je dobře využitelná například při dechových cvičeních nebo rytmitizaci.

4 PROJEKTOVÉ VYUČOVÁNÍ

Projektové vyučování je metoda, která je založena na propojení teorie a praxe. Tato metoda vede k vlastní činnosti dítěte, které se tak učí řešit a zpracovávat jednodušší nebo složitější úkoly a směřuje ke konečnému produktu. „Projektová metoda je vyučovací metoda, v níž jsou žáci vedeni k samostatnému zpracování určitých projektů a získávají zkušenosti praktickou činností a experimentováním.“ (Průcha a kol. 2003, s. 184)

Podle Tomkové (2009) projektové vyučování

- dává prostor pro integraci poznatků z různých oborů i pro integraci poznání
- poskytuje příležitost pro pěstování spoluzodpovědnosti žáka a vytváření prostoru pro rozvoj jeho samostatnosti
- umožňuje realizaci obecných cílů vzdělání a rozvíjení klíčových kompetencí.

4.1 PROJEKT

Bečvářová (2003) o projektech píše jako o smysluplné, vnitřně propojené koncentraci učiva kolem ústředního motivu, jádra nebo základní ideje. Projekty lze dělit:

- podle charakteru problému na problémové, konstruktivní, hodnotící
- podle místa na školní, třídní, domácí
- podle počtu dětí na individuální, kolektivní, skupinové
- podle délky trvání na krátkodobé, dlouhodobé

Základem dobře vytvořeného projektu je *záměr, plánování, provedení a hodnocení*.

Důležitým předpokladem je vnitřní motivace dětí. Do projektu by se měly aktivně zapojit všechny děti. Projekt by měl směřovat činnosti k jejich praktickému životu a propojit do něho širší okolí.

Hlavním krokem je volba tématu, které mohou učitelce poskytnout samy děti svým zájmem o něco konkrétního. Další možností je prvotní výchovně vzdělávací cíl, který chce učitelka naplnit. Je třeba zjistit, jaké informace k danému tématu děti mají, stanovit si cíl, jakých vědomostí a dovedností chceme dosáhnout a připravit podnětné

prostředí pro realizaci projektu. Důležitá je propojenost jednotlivých činností, v nichž se dítě může s tématem znovu setkávat prostřednictvím různých zdrojů a situací a doplňovat si tak v celém průběhu trvání tematického celku vědomosti, zkušenosti či dovednosti (Kořátková 2008).

Děti jsou vedeny nejen k iniciativě, ale také ke kreativitě a k samostatnosti při zpracovávání stanovených úkolů a zároveň k týmové spolupráci. Rašková (2006) uvádí, že projekty uplatňované v mateřské škole mohou mít odlišný obsah i rozsah a o této kategorii rozhodují buď zainteresované učitelky, nebo celý pedagogický kolektiv. Projekty sice umožňují prohlubovat či rozšiřovat kvalitu poznávání u dětí, je ovšem důležité zaměřit se na jejich četnost.

Velmi podstatné je v průběhu práce s projektem hodnotit, jde jak o autoevaluaci učitelky, tak i o hodnocení dětmi. Po ukončení projektu je dobré hodnotit i písemně a porovnat si stanovené cíle (Bečvářová 2003).

PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÁ ČÁST

Výzkumné šetření bylo provedeno metodou kvantitativního přístupu. Dotazníky byly rozdány do mateřských škol v Brandýse nad Labem a do některých pražských škol. Byly určeny učitelkám, zjišťovaly užití lidových obyčejů v hudebních činnostech.

5.1 CÍL VÝZKUMU

Cílem výzkumu bylo zjistit, které lidové obyčeje učitelky při své práci využívají a konkrétně ve kterých hudebních činnostech a zda si uvědomují důležitost využívání lidových zvyků a tradic při své pedagogické činnosti.

5.2 VÝZKUMNÉ HYPOTÉZY

Hypotéza č. 1

Předpokládám, že v hudebních činnostech se lidové obyčeje využívají.

Hypotéza č. 2

Odhaduji, že učitelky využívají zejména známé zvyky a obyčeje.

Hypotéza č. 3

Domnívám se, že lidové slovesné žánry se v hudebních činnostech využívají málo.

5.3 METODA VÝZKUMU

Pro šetření jsem zvolila metodu kvantitativního přístupu formou dotazníků. Učitelkám z pěti mateřských škol v okolí svého bydliště jsem předložila 40 dotazníků. Vyplněných se vrátilo 32. Při přípravě výzkumných otázek jsem vycházela z cílů diplomové práce. Otázky byly otevřené, polootevřené i uzavřené. Vyhodnocování v

tabulkách je provedeno procentuálně. Záměr dotazníků ověřuje využitelnost lidových zvyků v hudebních činnostech. Mým hlavním záměrem bylo navrhnout různé způsoby využití lidových obyčejů v hudebních činnostech.

Prováděla jsem předvýzkum (otázky k předvýzkumu viz přílohu č. 3), kdy jsem deset dotazníků rozdala svým kolegyním (učitelkám z mateřských škol a zároveň studentkám z oboru pedagogika předškolního věku). Ty mě upozornily na některé otázky, které byly méně srozumitelné. Některé se jim zdály hodně odborné a domnívaly se, že by odpovědi na tyto otázky učitelky nemusely znát. Dotazník jsem poté podle toho přizpůsobila.

Před návštěvou v jednotlivých mateřských školách jsem se vždy telefonicky domluvila na termínu, kdy mohu do mateřské školy přijít a učitelky požádat o vyplnění dotazníků. Přesto jsem se setkala i s velkou neochotou jedné paní ředitelky, která mě odmítla nevhodným způsobem. Naopak ostatní paní ředitelky i učitelky byly vstřícné a ochotné.

Otázky k průzkumu v dotaznících:

- Jakým typem je Vaše mateřská škola?
- Které lidové zvyky při své pedagogické činnosti nejvíce využíváte?
- Znájí děti význam alespoň některých známých obyčejů? Pokud ano, uveďte kterých.
- Označte, v jaké hudební činnosti vybrané obyčeje používáte.
- Jaké písně preferujete v hudebních činnostech?
- Jaké písně dětem více nabízíte? Ve věku dětí 3-4 roky, 4-5 let, 5-6 let.
- Uveďte, z kterých zdrojů nejčastěji čerpáte při nácviu písní, tanečků, říkadel nebo při seznamování dětí s lidovými zvyky.
- Přinášejí si děti lidové písně z domova?
- Označte, které lidové slovesné žánry využíváte v hudebních činnostech.
- Jaký přínos má, podle Vás, využívání lidových obyčejů pro rozvoj osobnosti dítěte?

(Vzor dotazníku viz přílohu č. 4)

5.4 ANALÝZA VÝZKUMU

Otázka č. 1: Jakým typem je Vaše mateřská škola?

Tabulka č. 1

Běžná	47
Soukromá	19
Církevní	12
Alternativní	22

Tabulka č. 1 ukazuje, z jakých mateřských škol pocházely paní učitelky, které vyplnily dotazník. Tuto otázku jsem zvolila proto, že jsem se domnívala, že v jednotlivých typech škol bude patrný rozdíl ve využívání obyčejů. Ovšem odpovědi se nijak zvlášť nelišily, proto jsem se tím dále nezaobírala.

Otázka č. 2: Které lidové zvyky při své pedagogické činnosti nejvíce využíváte?

Tabulka č. 2

Vánoce	100
Velikonoce	100
Tři králové	52
Sv. Mikuláš	56
Sv. Barbora	42
Masopust	40
Dušičky	15
Čarodějnice	15
Sv. Martin	36

V odpovědích na tyto položené otázky všechny učitelky uvedly Vánoce a Velikonoce. Více jak polovina dotázaných napsala - Tři králové a svátek svatého Mikuláše. Svátek svaté Barbory, svatého Martina a masopust se objevil v cca 40 %. Dále byly uvedeny Dušičky a čarodějnice. Pouze jedna učitelka uvedla jen Vánoce a Velikonoce, jiné svátky se u ní neobjevily. Jako zajímavé se jeví uvádění svátků spojených s oslavami Dne Země, Dne stromů a třikrát byl uveden svátek svatého Valentýna.

Otázka č. 3: Znaží děti význam alespoň některých známých obyčejů? Pokud ano, uveďte kterých.

Tabulka č. 3

Vánoce	96
Velikonoce	94
Tři králové	42
Sv. Mikuláš	34
Masopust	10
Čarodějnice	21

Ve všech odpovědích se učitelky shodly, že děti některé svátky znají. Nejčastěji uváděly: Vánoce, Velikonoce, svatý Mikuláš, Tři králové, masopust a čarodějnice. Myslím si, že pokud učitelky uvedly v předchozí odpovědi na otázku č. 2 více svátků, mělo by se toto odrazit i v odpovědi týkající se znalosti významu svátku u dětí. Možná se učitelky domnívaly, že se otázka vztahuje k výchozím znalostem dětí před činnostmi s lidovými obyčejí v mateřské škole. Také se mohly domnívat, že jsem touto otázkou myslela, zda děti znají význam některých svátků z domova.

Otázka č. 4: Označte, v jaké hudební činnosti vybrané obyčeje používáte.

Tabulka č. 4

	Pěvecké činnosti	Instrumentální činnosti	Poslechové činnosti	Hudebně pohybové činnosti	Celkem ve všech činnostech
Advent	97	49	96	76	75
Svatá Barbora	-	-	12	3	5
Svatý Mikuláš	100	48	58	54	65
Štědrý den	100	77	96	96	93
Tři králové	96	62	50	56	63
Hromnice	-	-	2	-	2
Masopust	56	48	50	68	58
Velikonoce	99	50	81	77	75
Čarodějnice	62	25	31	31	48
Máje	13	12	7	7	13

Letnice	-	-	-	-	-
Posvícení	37	12	22	13	21
Dušičky	-	-	12	-	10
Svatý Martin	37	6	35	18	24
Přástky	-	-	-	-	-
Celkem jednotlivé činnosti	42	26	37	30	

V tabulce č. 4 je konkrétně zaznamenáno, kolik procent z dotázaných využívá jednotlivé hudební činnosti při připomínce určitých svátků. V této, pro mě stěžejní otázce, se potvrdila moje domněnka, že se v hudebních činnostech nejvíce využívají známé svátky jako je advent, svátek svatého Mikuláše, Štědrý den, Tři králové, masopust a Velikonoce. Překvapilo mě, že v odpovědích na druhou otázku patřila mezi časté svátky svatá Barbora, a zde ji uvedlo pouze 5 % učitelek. Z toho vyplývá, že se zřejmě tento svátek odráží v jiných činnostech než hudebních. Také jsem nepředpokládala, že svátek svatého Martina a máje je tak málo využíván. Přástky, letnice a Hromnice se podle odpovědí nevyužívají. Domnívala jsem se, že svátek čarodějnic je více využíván, neboť z vlastní zkušenosti vím, že děti oslavu tohoto svátku velmi radostně prožívají.

V posledním řádku této tabulky je celkové vyhodnocení, kolik procent dotázaných využívá předložené obvyčeje v jednotlivých hudebních činnostech. Je samozřejmostí, že nemusí využívat všechny jmenované lidové zvyky. Přesto je značný rozdíl mezi jednotlivými činnostmi. Nejvíce učitelek využívá činnosti pěvecké, dále poslechové, hudebně pohybové a nejméně jsou užity instrumentální činnosti. Toto tvrzení příkládám spíše nevědomosti, že se při např. doprovodu písni Orffovými nástroji jedná o instrumentální činnost, než že by paní učitelky toto s dětmi vůbec nedělaly.

Otázka č. 5: Jaké písně preferujete v hudebních činnostech?

Tabulka č. 5

Umělé	0
Lidové	59
Nepreferují	41

V tabulce č. 5 je znázorněno, že 59 % učitelek preferuje lidové písně, 41 % uvádí, že při výběru písní volí obě varianty. Žádná z dotázaných nedává přednost písnním umělým.

Otázka č. 6: *Jaké písně dětem více nabízíte? Ve věku dětí 3-4 roky*

4-5 let

5-6 let

Tabulka č. 6

	3-4 roky	4-5 let	5-6 let
Lidové	100	100	25
Umělé	0	0	75

Tabulka č. 6 ukazuje, že ve věku dětí 3-5 let dávají všechny učitelky přednost písnním lidovým. Pro nejstarší děti (5-6 let) vybírá 75 % z dotázaných učitelek písně umělé a zbylých 25 % dává přednost písnním lidovým.

Otázka č. 7: *Uved'te, z kterých zdrojů nejčastěji čerpáte při nácviku písní, tanečků, říkadel nebo při seznamování dětí s lidovými zvyky.*

Učitelky nejčastěji uváděly: Rok v mateřské škole, knihy od Dagmar Šottnerové, Písničky a říkadla s tancem, Malým zpěvákům, Hry se zpěvem, Já písnička, Zpíváme a hrajeme si s tancem, Lidové zvyky a obyčeje v křesťanském roce. Také se zde objevily odpovědi, že učitelky čerpají z vlastní fantazie, kreativity a ze vzdělávacích akcí.

Otázka č. 8: *Přinášejí si děti lidové písně z domova?*

Tabulka č. 7

Často	21
Občas	53
Vůbec	26

Tabulka č. 7 ukazuje, v jakém počtu si děti přinášejí lidové písně z domova. Za poměrně dobrý výsledek považují dosti malé procento dětí (26 %), které

z domova žádné písně neznají. Je zde vidět, že rodiče děti učí lidové písně, což je pro jejich rozvoj velmi důležité.

Otázka č. 9: *Označte, které lidové slovesné žánry využíváte v hudebních činnostech.*

Tabulka č. 8

Pohádky	98
Pověsti	6
Příslloví	27
Pranostiky	26
Pořekadla	6
Hádanky	25
Říkadla	100
Rozpočítadla	75
Dětské hry	100

Tabulka č. 8 uvádí, kolik % dotázaných využívá prvky lidových slovesných žánrů v hudebních činnostech. Všechny učitelky odpověděly, že využívají říkadla a dětské hry. 98 % učitelek uvedlo, že v hudebních činnostech využívají pohádky. Zde se musím vrátit k odpovědi na otázku č. 4 o malém využívání instrumentálních činností. Jestliže všechny učitelky využívají říkadla, nemohou je jen melodizovat nebo poslouchat, říkadla lze všestranně využít, hlavně v instrumentálních činnostech. Proto se mi potvrzuje předchozí domněnka, že učitelky pouze přesně nevědí, jaké aktivity patří do instrumentálních činností.

Otázka č. 10: *Jaký přínos má podle Vás využívání lidových obyčejů pro rozvoj osobnosti dítěte?*

Z odpovědí na tuto otázku je zřejmé, že si učitelky uvědomují důležitost využívání lidových obyčejů. Níže uvádím nejzajímavější odpovědi.

- Děti poznávají hlubší význam a smysl lidových obyčejů.
- Přirozenou formou se děti seznamují s estetickými a mravními hodnotami.
- Rozvíjí se fantazie a představy dětí.

- Předávají se i rodinné tradice.
- Děti poznávají kousek z historie našich předků.
- Rozvíjí se dětská pohybová tvořivost, cit pro rytmus a melodičnost.

U třech odpovědí jsem se setkala s názorem, že nejvíce záleží na osobnosti učitelky. Jedna paní učitelka napsala: „Strašně mě to baví, a co baví učitelku, baví i děti“.

(Ukázky vyplněných dotazníků viz přílohu č. 5)

5.5 SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Pro šetření jsem si vybrala mateřské školy z okolí Brandýsa nad Labem. Oslovila jsem učitelky z různých typů škol, kterým jsem předložila dotazník. Původně jsem předpokládala, že odpovědi se budou odlišovat podle toho, v jakých typech škol učitelky působí. Ovšem tato moje domněnka se nepotvrdila, proto jsem se tím dále nezaobírala.

Zjistila jsem, že lidové obyčeje jsou nedílnou součástí dění v mateřské škole. Dotázané nejvíce využívají aktivity spojené s Vánocemi, Velikonocemi, Mikulášem a oslavou Tří králů. I v hudebních činnostech se tyto svátky nejvíce využívají. Oslovené učitelky si myslí, že tyto zvyky se podílejí na rozvoji harmonické osobnosti dítěte. Uvědomují si důležitost lidových obyčejů v předávání tradic další generaci. Učitelky cítí potřebu seznamovat děti s lidovými zvyky, o čemž svědčí i jejich odpovědi.

Když jsem prováděla předvýzkum, v otázce č. 10 jsem se učitelek ptala, jaký přínos má využívání lidových obyčejů pro rozvoj osobnosti dětí a pro rozvoj jejich hudebních schopností. Mé kolegyně, kterým jsem tento dotazník předložila, mě upozornily na to, že tato otázka se jim zdá velmi těžká a učitelky by nemusely znát odpověď. Proto jsem tuto otázku přepracovala a uvedla pouze její první část. Proto mě příjemně překvapilo, že poměrně dost dotázaných učitelek (38 %) u této odpovědi uvedlo i rozvoj některých hudebních schopností. K realizaci v hudebních činnostech používají dotázané učitelky nejčastěji pohádky, říkadla, rozpočítadla a dětské hry. Do této otázky jsem neuvedla lidovou píseň, neboť s ní souvisejí otázky č. 5 a č. 6. U nich jsem zjistila, že lidová píseň se nejvíce využívá ve věku dětí 3-5 let. Po této otázce jsem

mohla uvést otázku další, z jakého důvodu u nejstarších dětí vybírají učitelky písně umělé. Domnívám se, že je to proto, že nejstarší děti si mohou zapamatovat i pochopit rozsáhlejší text, lépe rozumí humoru a pro dnešní děti jsou současné dětské písně více reálné. Děti milují písničky např. Pavla Jurkoviče, Petra Skoumala a Zdeňka Svěráka. Dětské lidové písně mají menší tónový rozsah, proto jsou vhodné pro mladší děti.

Zjistila jsem, že hudební činnosti učitelky nezařazují do vzdělávání stejnoměrně. Nejméně využívají instrumentální činnosti. Možná cítí propojenost jednotlivých hudebních činností a nekladou na instrumentální činnost velký důraz.

Hypotéza č. 1

Předpokládám, že v hudebních činnostech se lidové obyčeje objevují.

Z dotazníků jsem se dozvěděla, že učitelky lidové obyčeje využívají v činnostech hudebních i těch ostatních. Seznamují děti s významem jednotlivých svátků a děti znají smysl oslav některých z nich. Většinou byly zmiňovány Vánoce a Velikonoce, svatý Mikuláš, Tři králové a masopust. *Hypotéza č. 1 se potvrdila.*

Hypotéza č. 2

Odhaduji, že učitelky využívají zejména známé zvyky.

Z výše vyjmenovaných svátků je zřejmé, že odpovědi na otázky, které obyčeje využívají učitelky a které obyčeje znají děti, se shodují. Učitelky málo využívají méně známé svátky, kterými podle vyplněných dotazníků jsou Hromnice, máje, Dušičky, svátek svaté Barbory a svátek svatého Martina. *Hypotéza č. 2 se potvrdila.*

Hypotéza č. 3

Domnívám se, že lidové slovesné žánry se v hudebních činnostech málo využívají.

Bylo zaznamenáno, že učitelky nejvíce v hudebních činnostech využívají pohádky, říkadla, rozpočítadla a dětské hry. Pro přesnější informace by bylo dobré, tak jak to je v tabulce č. 4, rozepsat, při kterých činnostech je využívají. Při sestavování dotazníku jsem na to myslela, ale domnívala jsem se, že by byl dotazník moc obsáhlý a dotazované by mohl odradit. *Hypotéza č. 3 se nepotvrdila.*

Některé informace v dotaznících nebyly přesné. Objevily se úplně totožné odpovědi psané jinou tužkou nebo odpovědi se změněným slovosledem, což někdy

nedávalo smysl. Učitelky patrně odpověď neznaly, možná nepochopily otázku. Tak se patrně dohodly s kolegyněmi, o odpovědích se radily. Přesto jsem moc ráda, že mi paní učitelky chtěly pomoci. Ostatní dotazníky mi pomohly k dosažení cílů výzkumu a k vytvoření příkladů námětů k jednotlivým činnostem.

6 PŘÍKLADY NÁMĚTŮ HUDEBNÍCH ČINNOSTÍ S VYUŽITÍM LIDOVÝCH OBYČEJŮ

V této kapitole vycházím z poznatků výše uvedeného průzkumu. Chci zvláště poukázat na to, že do hudebních činností lze zahrnout i některé dosud málo využívané obyčeje. U dosti využívaných obyčejů - masopust, Tři králové, svatý Mikuláš, svatý Martin, Vánoce a Velikonoce budou uvedeny vhodné písně, říkadla, pranostiky apod. k danému svátku. K adventu, což je doba očekávání a těšení na Štědrý večer, jsem zvolila hudební pohádku. U méně užívaných obyčejů, jako jsou přástky, letnice, Hromnice, Dušičky, svatá Barbora a posvícení, budou popsány jednotlivé hudební činnosti, které poslouží i jako náměty k využití u jiných obyčejů, než je níže uvedeno. U lidového svátku Hromnice nejsou uvedeny žádné pěvecké ani taneční činnosti, jelikož se v tento den, jak je uvedeno v kapitole 1.1.6, nesmělo zpívat ani tančit. Proto by nebylo vhodné tyto činnosti ve spojitosti s tímto lidovým zvykem provádět. Lidový obyčej máje mi byl zdrojem inspirací k vytvoření hudebního pásma a lidový svátek pálení čarodějnic jsem využila k vytvoření samostatného projektu (viz níže kapitolu 7).

Nejméně se, podle výzkumu, učitelky věnují instrumentálním a hudebně pohybovým činnostem, proto se zaměřuji právě na ně. V příkladech námětů hudebních činností uvádím aktivity k vyjádření rytmu, pulzace, metra, tempa, výšky tónů, dynamiky a tonality. Důležité jsou i doprovody na rytmické a melodické nástroje, pohybové hry, hry se zpěvem a tancem.

V příkladech námětů vycházím z předpokladu, že děti budou nejprve seznámeny s lidovými obyčeji vztahujícími se k danému svátku. Např. kniha od Kláry Trnkové Český rok (2009) a Pranostiky (2006) od Zuzany Kovaříkové se mi zdají velice vhodné pro děti předškolního věku. Dále jim bude názorně vysvětleno, co jsou to pranostiky, přísloví, rozpočítadla apod. Dalším předpokladem je, že děti umí správně manipulovat s rytmickými a melodickými nástroji.

Zdrojem podnětů mi byly knihy o lidových obyčejích a řada metodických příruček (viz Bibliografii.). Jednotlivé písně, říkadla a pohádky jsem vybírala pouze z lidové slovesnosti. Čerpala jsem ze svých zkušeností získaných při studiu na Pedagogické fakultě UK u doc. Miloše Kodejšky, ze seminářů Evy Hurdové, Pavla

Jurkoviče, Evy Jenčkové a Evy Kulhánkové. Velkým pohlazením na duši, obrovským zážitkem a hlavně inspirací mi bylo představení již zmíněného Pavla Jurkoviče - Endelevende. Vše jsem vyzkoušela ve své praxi s předškolními dětmi v Domě dětí a mládeže v Brandýse nad Labem-Staré Boleslavi.

6.1 PŘÍKLADY PÍSNÍ, ŘÍKADEL A HUDEBNÍ POHÁDKA U VYUŽÍVANÝCH LIDOVÝCH OBYČEJŮ

Svatý Mikuláš

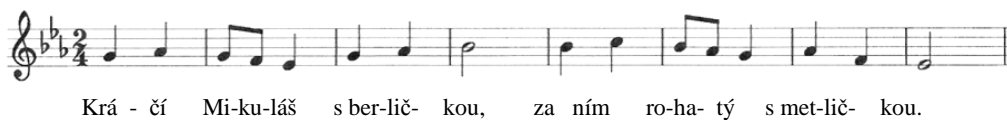
Lidová říkadla

- Ententýky, dva špalíky
čert vyletěl z elektriky.
Bez klobouku bos,
natloukl si nos!
- Mikuláši, Mikuláši,
sníh se na tvé vousy snáší,
bílé vousy, bílý plášť,
copak pro nás máš?
- Nikomu tak dobře není
jako čertům v pekle,
dříví nikdy nekupují
a sedí si v teple.
- Já jsem anděl z nebíčka,
v košíčku mám jablíčka,
mám oříšky zlacené,
po dukátku placené.

- Midli, midli,
už mě chytli,
jak mám vylézt,
když jsem v pytli?
- Nemaluj čerta na zed'.
- Čiň čertu dobře, peklem se ti odvděčí.
- Nepodávej čertu prst.
- Není radno s čerty si hrát.
- Andělíčky, dva špalíčky,
cvoky, voky ven,
nepůjdeš-li, vyrazím tě
zlatým kamenem!

Písňe

- *Kráčí Mikuláš*

Kráčí Mikuláš s berličkou,
za ním rohatý s metličkou.

Vzácnou návštěvu uvítám,
jen ty rohatý zůstaň tam.

- *Kolébala bába čerta*

Hudba Milena Raková

Kolébala bába čerta
Na pařízku dubovým.
Hajej, dadej, můj čertíčku,
Však já na tě nepovím.

Kolébala bába čerta
Na dubovém pařeze.
Nebudeš-li, čerte, spinkat,
Tak ti bába nařeže.

Štědrý den

Lidová říkadla

- Dej ti Pán bůh štedrej večír,
zlatá čistá studánko,
nesu ti od večere drobátko.
Abys čistou vodičku dávala,
nikdy nevysychala.
hodně dlouhý, chlupatý,
aby mu byl na paty.
Narodil se Ježíšek,
koupíme mu kožíšek,
hodně dlouhý chlupatý,
aby mu byl na paty.

- Koleda, koleda, Štěpáne,
co to neseš ve džbáně?
Nesu, nesu koledu,
upad jsem s ní na ledu,
psi se na mě sběhli,
koledu mi snědli.
Co mám smutný dělati?
Musím jinou žebrati.
Koledu mi dejte,
nic se mi nesmějte.
Koledu mi dali,
přece se mi smáli.

- Lepší Vánoce třeskuté nežli tekuté.
- Na Boží hod vánice - urodí se ovoce.
- Tmavé Vánoce - světlé stodoly.
- Zelené Vánoce - bílé Velikonoce.

Píseň

- *Štědrej večer nastal*

Štěd - rej ve - čer na - stal, Štěd - rej ve - čer na - stal,
ko - le - du při - chys - tal, ko - le - du při - chys - tal.

Panímámo vstaňte,
koledu nám dejte.
Panímáma vstala.
koledu nám dala.

Tři králové

Lidová říkadla

- Herodes král
na papuč hrál,
Herodeska plakala
Herodes se smál.
- Král Šalamoun jede,
drahý koření veze,
má mouchu v uchu,
a cvrčka v břuchu.
- Na Tři krále mrzne stále.
- Na Tři krále zima zlá je.
- Na tři krále o krok dále.

Píseň

- *Tři králové*

My tři krá - lo - vé jde - me k vám, štěs - tí, zdra - ví vin -

šu - jem vám, štěs - tí, zdra - ví vin - šu - jem vám.

(Další sloky viz přílohu č. 6)

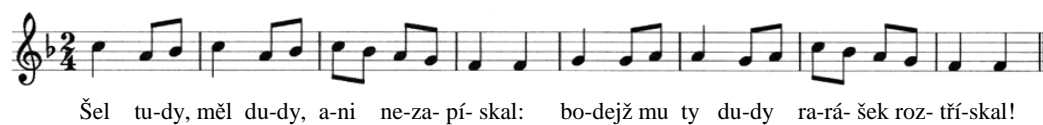
Masopust

Lidová říkadla

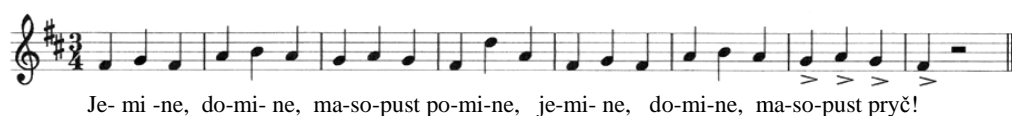
- Vašek - Tašek bubeník
honil myši přes rybník;
myši se mu splášily,
Vaška - Taška bubeníka
do pytlíku zašily.
Masopust, masopust,
jen mne, holka, neopust'!
- Tancovali dva malí,
měli nohy šmatlavý:
jeden málo, druhý víc,
čouhaly jim z nohavic.
- Blázen se vykázní,
až se kapsa vyprázdní.
- A ty, pane domine,
maso visí v komíně,
jenom nám ho dejte,
s prázdnou nepouštějte.
- S jídlem roste chuť.
- Koho chleba jíš, toho píseň zpívej.
- Jez do polosyta, pij do polopita.
- Jaké je masopustní úterý, takový bude podzim.
- Masopust na slunci - pomlázka u kamen.
- Krátký masopust, dlouhá zima.

Písňe

- *Dudák*

- *Jemine, domine*

Masopust přestane,
růženec nastane,
jemine, domine,
masopust pryč!

Velikonoce

Lidová říkadla

- Bude už čtvrtek Zelený,
bude beránek pečený,
budem jíst jidáše,
s medem kousek kaše
a tři lžičky medu
vezmeme proti jedu.
- Ben, ben,
blechy ven
a vajíčka
do košíčka
sem!

- Koho vajíčko daruju,
toho upřímně miluju;
komu to vajíčko dám,
toho tuze ráda mám.
- Není ani na zemi, ani na nebi,
a má přece jednou za rok svátek.

(Zvon, protože se na Velký pátek nezvonilo)

- Andon, dodion,
cive, kopion,
ana vuka,
levá ruka,
ten kamenský zvon.

- Stojí buk
prostřed luk,
na tom buku
devět suků,
ještě něco více,
červený střevíce,
bílý boty do roboty,
fuk z hadry ven!

Svátek svatého Martina

Lidová říkadla

- Háj, husičky, háj ze dvora,
paste sa až do večera,
napijte se čistej vody,

budú u nás skoro hody,
hody, hody, hodulenky,
upečem vás, babúlenky!

- Na svatého Martina pláče husí rodina.
- Na svatého Martina kouřívá se z komína.
- Po Martině konec dřině.
- Vletěl pták na bodlák,
z bodláku na hrušku,
roztrh tam podušku;
sedlák s selkou běží,
chtějí sbírat peří. (Sníh.)
- Na svatého Martinka bývá dobrá peřinka.
- Přijede-li Martin na bílém koni, metelice za metelící se honí.
- Na Martina po ledu, o Vánocích po blátě.

6.1.1 Hudební pohádka k adventu

(Text pohádky Raková 2010)

Učitelka vypráví pohádku, v průběhu jsou vloženy různé hudební činnosti. Děti sedí u klavíru.

Jestlipak víte, kdo roznáší tu pravou vánoční náladu? Není to vítr, i když rozfoukává vůni vanilkových rohlíčků všude po okolí. A není to ani sousedka, která vám ty rohlíčky přinese ochutnat. Dokonce ani listonoš, co vám ukládá do schránky pohledy s přáním pokojných svátků. Jsou to muzikanti. *Učitelka zahraje na klavír melodii písně - Den přeslavný.*

Také si mohou o adventu nohy uchodit, protože u každého vánočního stromu, na každé návsí musejí zaznít koledy. A někdy je to těžké hraní, zvláště pro Mikše, kterého kolikrát zkrhlé prsty nechtějí na houslích ani poslouchat. *Děti si zkusí, jak by si Mikeš mohl ruce zahřát. Děti si mnou ruce a dýchají na ně.*

Ale na druhou stranu je to krásné, protože z lidí je cítit teplo. Ale docela jiné než od kamen nebo žehličky. Tohle teplo je od srdce. Však se také muzikanti mají dobře, výslužka nikdy nechybí, ani hrnek teplého čaje a navíc lidé se při jejich písničkách usmívají. Jeden na druhého, i jen tak pro sebe. Muzikanti hrají, někdy se lidé přidávají a jednu dvě koledy si s nimi zazpívají. *Děti utvoří hada a chodí po třídě, zpívají koledu - Hej, Vánoce, dlouhý noce. 3. takt: tlesk, tlesk, du – py dup. Při druhém opakování se vrací zpět ke klavíru.*

Jindy jen tak stojí, spokojeně poslouchají. Občas chce někdo zahrát i nějakou tu pro tatínka nebo maminku, protože vědí, že ji z nebe slyší. A někdy se při svižné koledě děti roztančí jako vločky sněhu a poskakují kolem, celé šťastné, že se ty Vánoce už opravdu blíží. *Děti se roztančí jako sněhové vločky - taneční improvizace na melodii písně - Stojí vrba.*

Koledy se linou z nástrojů, právě jako ta vůně vánočního pečiva. Housle hrají křehce a jemně, jsou skoro jako ty rohlíčky. Dudy, ty se spíš vypečeným perníčkům podobají. A basa? No to jsou jasné pracny. Upěchované do formiček a poté ještě horké vyklopené do cukru bílého jako ten sníh, co se sype z mraků. Je to taková dobrota pro uši, že by si je člověk snad i olízl, kdyby to šlo a kdyby nebyl takový mráz. *Děti předvádí jak se třesou zimou.*

A potom už je čas zase jít. Muzikanti jdou dál a možná toho ušli už tolik, že by to bylo do Betléma a zpět, kdoví. Odcházejí do tmy a dávno nejsou vidět, jen ta jejich

poslední písnička se ještě nese nočním vzduchem. *Děti zpívají brumendo píseň Hej, Vánoce, dlouhý noce* (viz výše). *Doprovází tleskáváním. Při každém opakování se ztišuje, píseň se opakuje až do úplného ticha.*

6.2 PŘÍKLADY NÁMĚTŮ HUDEBNÍCH ČINNOSTÍ U MÁLO VYUŽÍVANÝCH LIDOVÝCH OBYČEJŮ

Svatá Barbora

Pranostiky

- O svaté Barboře ležívá sníh na dvoře.
- Na svatou Barborku saně do dvorku.
- Po svaté Baruši schovej si nos, uši!

Dechové cvičení

Nadechneme se nosem na dvě doby a s výdechem říkáme pranostiku, nadechneme se na tři doby a s dalším výdechem znovu opakujeme pranostiku. Poté si děti zavřou oči a drží se za břicho, aby si mohly kontrolovat pohyb, opakují totéž se zavřenýma očima.

Rytmizace

Nejprve cvičíme hrou na tělo, poté postupně přidáváme dřívka a bubínek. Cvičíme postupně, poté hrajeme dohromady.

O sva - té Bar - bo - ře le - ží - vá sníh na dvo - ře.

Bum, bum, bum, bum.

Melodizace

Nejprve si pranostiku zazpíváme, poté ji budeme doprovázet i rytmicky jako u předchozího cvičení. Děti si mohou samy pranostiky melodizovat.

Hudebně pohybová hra – Na hodné a zlobivé děti

Děti jsou volně po herně, jedno z nich má roli „Barborky“, přes hlavu má bílou plenu, v ruce metličku a zpívá:

Melodie - autorka

Na poslední verš švihne metlou ve vzduchu, děti se rozeběhnou po herně a Barbora je honí a vyplácí metličkou. Koho plácne, vypadává ze hry nebo se s Barborkou vymění (Šottnerová 2008).

Hromnice

Pranostiky

- Na Hromnice - zimy polovice.
- Na Hromnice půl krajíce, půl píce.
- Vyjde-li jezevec o Hromnicích z díry,
za čtyry neděle zpátky zas pílí.
- Na Hromnice jasná noc - bude ještě mrazů moc.
- Na Hromnice - chumelenice, netrvá pak zima více.

- Když o Hromnicích sněží, jaro není daleko.
- Svítí-li slunce na Hromnice, bude zimy o šest neděl více.

Pohybová hra - Souboj zimy a jara

Základní postavení - dvě skupiny dětí stojí v řadách proti sobě 5 - 7 m. Některé děti mohou mít hudební nástroj.

Jedna skupina postupuje vpřed s výraznou mimikou k zahánění zimy. Při tom rytmicky odříkávají: „Zimo, zimo, táhni pryč“. Druhá skupina couvá s výrazem odpovídajícím ústupu. Poté se vymění směr chůze. Začíná druhá skupina a odříkává takovou pranostiku, která odpovídá tomu, že jaro ještě nepříjde. Toto se opakuje stejným způsobem, kdy první skupina dětí rytmitizuje pranostiku, z které je patrný brzký příchod jara.

Např. 1. skupina - Když o Hromnicích sněží, jaro není daleko.

2. skupina - Na Hromnice jasná noc - bude ještě mrazů moc.

1. skupina - Na Hromnice - chumelenice, netrvá pak zima více.

2. skupina - Svítí-li slunce na Hromnice, bude zimy o šest neděl více.

Hráči na nástroj hrají buď *f* nebo *p*. (Obměna hry od Jenčkové 2007, s. 9.)

Letnice

Říkadlo

- Naše králka bosa chodí,
tluče si nohy o kamení,
své bílé nožičky v rose brodí,
prosíme, pomozte
naší chudé králce.

Sluchová cvičení

Říkadlo poslouží jako motivace. Děti budou hledat botičky pro králku. Děti se schoulí do klubíčka a poslouchají, kdy uslyší zvuk ozvučných dřívек (klapání dřeváků). Učitelka chodí po třídě a postupně hraje na různé rytmické nástroje. Když zahraje na ozvučná dřívka, děti zavolají: „to jsou králčiny botičky“. Roli učitelky mohou postupně

převzít děti. Hra se může dále rozvíjet tak, že děti budou vyjmenovávat, které nástroje slyšely, v jakém pořadí, kolik jich bylo apod. (Námět hry - autorka.)

- Královno milá, král tvůj tě volá,
abys k němu přišla,
nebyla tak pyšná, sama jediná.
Králka nepřišla, poslala posla:
„Ach můj milý posle,
spravuj všechno dobře
jako já sama.“

Hudebně pohybová hra - Na posla

Děti se rozdělí na posly, rytíře a králku. Skupiny jsou naproti sobě, králka stojí u poslů. Rytíři volají na králku.

- Královno milá, král tvůj tě volá, abys k němu přišla, nebyla tak pyšná, sama jediná.

Králka si rozpočítadlem vybere posla.

- U potoka roste kvítí, říkají mu petrklíč. Na koho to slovo padne, ten musí jít z kola pryč.

Králka poslovi pošeptá svou oblíbenou písničku. Poté králka pošle posla k rytířům.

- Ach můj milý posle,
spravuj všechno dobře
jako já sama.

Posel musí rytířům zazpívat písničku na zvolenou slabiku např. ma. Pokud rytíři písničku uhodnou, posel vše vyřídil v pořádku a zůstane u nich. Pokud píseň nepoznají, musí k rytířům králka. V druhém případě se volí jiná králka, jinak se hra opakuje s původní králkou. (Námět hry - autorka.)

Píseň

- *Žalman*

Je-de, je-de pan Jan, je-de, je-de Žal-man, je-de, je-de ce-lé na-še ry- tíř- stvo.

Jede jede pan Jan,
jede Žalman,
jede, jede celé naše rytířstvo.

Čeho žádá pan Jan,
čeho žádá žalman,
čeho žádá celé vaše rytířstvo?

Jednu pannu krásnou,
jako hvězdu jasnou,
to si žádá celé naše rytířstvo.

My vám ji dáme,
zlaté věnce máme,
ať je zdrávo celé vaše rytířstvo.
Děkuje vám pan Jan,
děkuje vám žalman,
děkuje vám celé naše rytířstvo.

Pohybový doprovod

Základní postavení - děti stojí v řadách proti sobě, chlapci v jedné řadě, ve druhé dívky.

1. sloka: 1. - 2. takt: chlapci postupují osmi kroky vpřed

3. - 4. takt: chlapci couvají zpět na svá místa

V dalších slokách se vždy střídají dívky a chlapci vpřed, vzad. Při zpěvu čtvrté sloky zanechají dívky jednu z nich uprostřed, kterou si chlapci odvedou s sebou. (Kulhánková 1999, s. 50)

Posvícení

Rozpočítadlo

- Jedna, dvě, tři,
čtyři, pět,
cos to, Honzo,
cos to sněd?
„Pečení.“
Kdes ji vzal?
„V kuchyni.“
Hupity, cupity, z kuchyně ven!

Rytmizace s pohybem ze začátku učitelka doprovází na rytmický nástroj nebo může důrazně vytleskávat.

Metrum - děti stojí v kruhu a na první dobu si předávají např. oříšek. Komu zůstane v ruce, dále pokračuje s nějakou zátěží např. zkřížené nohy, v dalším kole stojí normálně.

Rytmus - děti se rozpočítávají, na koho padne poslední slovo, znovu rozpočítává.

Pulzace - děti si hází míč. Poslední hráč vyhodí míč do vzduchu a utíká, kdo míč chytne, snaží se 1. hráče vybít.

Lidové říkadlo

- Smažte šišky a kobližky,
až jsou červený jak lišky,
a nám taky dej, dej, dej,
s námi požívej!

Rytmizace s pohybem

Změna tempa - učitelka hraje na ozvučná dřívka a vytukává rytmus říkadla, děti střídají chůzi a běh podle tempa.

Dynamické změny - učitelka doprovází rozpočítadlo hrou na klavír, děti střídají chůzi na špičkách s pochodem.

Melodizace říkadla

Děti sedí v kruhu a zpívají zmelodizované říkadlo s doprovodem hry na tělo. Říkadlo se naučí formou hry na ozvěnu.

Melodie - autorka

Sma-žte ši-šky a ko-blí-žky, až jsou čer-ve- ný jak liš-ky, a nám ta-ky dej,dej, dej, s námi po-ží- vej!

Melodický doprovod na zvonkohru

- Bordun otevřený i uzavřený (1. a 5. stupeň tóniny.).

Příslloví

- Nic se nejí tak horké, jak se to uvaří.
- Bez práce nejsou koláče.
- Není každý den posvícení.

Hra s příslovím

Učitelka zazpívá dětem. „Kdo to ví, kdo to ví, ten ať mi hned odpoví.“ Poté řekne přísloví. Kdo zná význam, odpoví.

Píseň

- *To je zlaté posvícení*

To je zla-té po-sví-ce-ní, to je zla-tá ne-dě-le, má-me ma-so a zas ma-so k to-mu kou-sek pe-če-ně.

To je zlaté posvícení,
to je zlatá neděle,
máme maso a zas maso
k tomu kousek pečeně.
To je zlaté posvícení,
to je zlaté pondělí,
máme maso a zas maso
jako včera v neděli.

Pohybový doprovod

Základní postavení - děti ve dvojicích stojí v kruhu proti sobě, drží se za obě ruce. Jeden ze dvojice je zády ke středu kruhu, druhý stojí čelem.

1. sloka: 1. - 4. takt: spojené ruce se houpají, první zhoupnutí je výraznější, druhé mírnější. Na první zhoupnutí se tančí úkrok stranou po směru tance, na druhé zhoupnutí se přisune druhá noha

2. sloka: 5. - 8. takt: poskoky v kroužku (Kulhánková 1999, s. 106).

Dušičky

Lidová říkadla

Dušičky věrný,
nejste všechny stejný:
některý ste bílý,
některý ste černý.

Pohybová hra - Na dušičky

Jedno z dětí představuje čerta - zlo. Druhé anděla - dobro. Obě děti jsou na opačném konci herny. Ostatní chodí volně po třídě a deklamují říkadlo. Na poslední verš učitelka tleskne a čert honí děti, koho chytne, jde s ním do pekla. Hra se opakuje do té doby, než budou pochytány všechny děti. Na závěr hry přijde anděl, který zpívá zmelodizované říkadlo, všechny děti postupně pohladí a ty odchází na předem určené místo. (Námět hry - autorka.)

Melodie - autorka

Umíráček:

- Umřel jsem,
živ nejsem.
- Kdo umřel, ten tam,
nepřijde už k nám.
- Kdo za kým,
kdo za kým?

Malý zvon:

- Umřel jsem, umřel jsem.

Prostřední:

- Kdo ti kázal, kdo ti kázal?

Velký:

- Sám Pánbůh, sám Pánbůh.

Pohybové ztvárnění

Základní postavení - děti stojí ve dvojicích proti sobě.

Malý zvon - děti třepetají prsty.

Prostřední zvon - děti hlavou kývají ze strany na stranu.

Velký zvon - hluboký předklon a zpět.

Tato říkadla je možno využít s CD E. Hradecký - Improvizace k hudebně pohybové výchově, Zvony a zvonky.

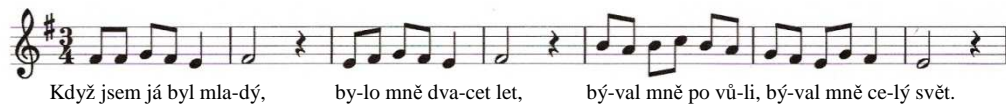
Poslech skladby zahrané učitelkou např. Alois Sarauer - Pohřeb panenky

(Viz přílohu č. 7)

K přípravě poslechové činnosti ukázat na příkladech charakter hudby, tempo, dynamiku, tonalitu dur - moll. Povídat si o tom s dětmi a pohybově vyjádřit. Před samotným poslechem říct dětem, na co se mají zaměřit. Po poslechu si děti povídají o svých pocitech z hudby, jaká hudba byla. Mohou se vyjádřit i pohybem nebo výtvarnou činností.

Poslech písně

- *Když jsem byl mladý*

(Další sloky viz přílohu č. 8)

Přástky

Lidové říkadlo

- Co dělá Bára?
šije a párá,
co včera ušila,
dnes to zas párá.

Pohybový doprovod

Základní postavení - děti stojí čelem v kruhu ruce v bok.

1. verš - chůze do středu kruhu
2. verš - rytmické tleskání
3. verš - děti předvádí, jak se šije
4. verš - couvání

Stav zpívá:

- Šup babku přes kapsu!
Šup babku přes kapsu.
- Na cukr, na kafe,
na cukr na kafe.
- Bábě loket, bábě loket,
a mně půl a mně půl.

Rytmizace

Děti se rozdělí do tří skupin, každá skupina bude doprovázet hrou na tělo jedno říkadlo. První skupina - dup, tlesk, tlesk, dup, tlesk, tlesk.

Druhá skupina - vytleskávání.

Třetí skupina - dup, dup, tlesk, tlesk, dup, dup, tlesk, tlesk.

Postupně místo hry na tělo využít rytmické nástroje. Skupinky se mohou střídat, pro starší děti možno využít jako kánon.

Poslech hudební pohádky

Motivace:

- Byl jednou jeden starej slouha,
poslouchejte, pohádka bude dlouhá:
v ruce držel hůl,
už je pohádky půl,
a na té holi zvonec,
už je pohádky konec. *Následuje poslech hudební pohádky např. z CD Klasika před školou.*

Píseň

- Zpívala bych, neumím

Zpí-va-la bych, ne-u-mím ,ml-čet se mi ne- chce, šla bych do-mů, ne-mů-žu, vlk tam se-dí v ces-tě.

Zpívala bych, zpívala,

ale nemám noty,

ševci mi je sebrali,

ušili z nich boty.

Plakala bych, plakala,

ale se mi nechce,

šla bych domů, bojím se,

potkala jsem ševce.

Taneček

Základní postavení - děti stojí ve dvojicích proti sobě, drží se za ruce.

1. sloka: střídavě na každou první dobu úkrok na jednu stranu s přísunem, úkrok na druhou stranu s přísunem
2. sloka: 1. - 4. takt: děti se točí po kruhu na jednu stranu
5. - 8. takt: děti se točí po kruhu na druhou stranu
3. sloka: střídavě na každou první dobu krok vzad s přísunem paže upažit, krok vpřed s přísunem paže připažit.

6.2.1 Hudební pásma s využitím lidového obyčeje máje

ORGANIZACE PROSTOROVÁ - ve třídě nebo v příznivém počasí na zahradě MŠ.

VĚK DĚTÍ - 4-6 let

POMŮCKY - šátky, stuhy, nástroje z Orffova instrumentáře, klavír, májka, okénko vyrobené z kartónového papíru, rozkvetlá větvička, CD přehrávač.

- Děti sedí okolo ohniště. (Můžeme vytvořit pomocí šátků). Jedno z nich vstane a začne rozpočítávat.
 - Enele, benele, cukr, kňoura
janta, tranta, pumpa, d'oura,
hyky, fiky, tajtrlíky,
malec, palec, ven!

Na koho padne poslední slovo, přeskakuje ohniště. Poté se přeskakující přidá k tomu, kdo rozpočítává, stejným způsobem se toto opakuje 5x. Ten co přeskočí, si vezme rytmický nástroj dle připraveného výběru a doprovází říkadlo. Nakonec se vyzvou všechny děti a volně přeskakují ohniště. Učitelka při skákání doprovází hrou na klavír nebo metalofon (improvizace).

- Dívky odcházejí za zpěvu písně *Holoubek a holubička*. Jedno z dětí doprovází na metalofon - bordun uzavřený. Další na zvonkohru - bordun otevřený.

Pod na - ši- ma sto- jí dou - bek, na něm se
to - čí, má mo - dré o - či můj ho - lou - bek.
Točí, točí, točit bude,
dá-li mně Pámbů,
já ho dostanu,
ten můj bude.

Dojdou na určené místo, kde se budou chystat ke spánku.

- Chlapci u říkadla předvádí, jako když řežou dříví.
 - Řežu, řežu polena,
Až mě bolí ramena.
Řežu, řežu dříví,
Až mě bolí v kříži.

Poté vezmou chlapci schovanou máj (tyč ozdobená barevnými stuhami), vezmou si ji na ramena a za zpěvu písně Neseme, neseme májíček se prochází po třídě. Rytmicky podupávají. Na konci písně postaví máj na určené místo.

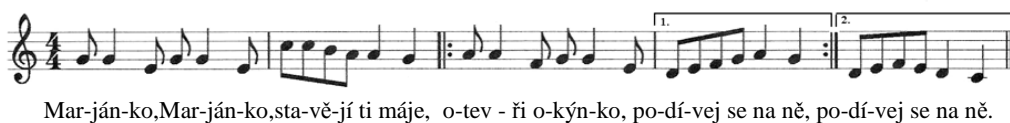
Ne- se- me, ne- se- me má - jí - ček, u - ťal ho, u - ťal ho Ja - ní
ček, pě- kný ze - le - ný, kvě- ty zdo - be - ný náš stro-me- ček.

- Neseme, neseme májíček,
uťal ho, uťal Janíček,
pěkný zelený, květy zdobený
náš stromeček.
- Dívky se rozhlíží a u říkadla pokukují po mládencích.
 - Posekali máje,
už je z lesa vezú,
huž na ně veverky
víckrát nepolezú.

- Chlapci sedí u májky a volají na děvčata.
 - Má zlatá panenka,
stavějí ti máje,
otevři okýnko,
podívej se na ně.
- Dívky se podívají, zamávají na mládence a ukládají se ke spánku.
- Chlapci si ulehnou okolo májky.
- Sólový zpěv ukolébavky Spi, Janičku, spi. Učitelka doprovází hrou na klavír, jedno z dětí doprovází hrou na triangel v pomlčkách písně.

- Všichni se pomalu probouzejí na zakokrhání kohouta. Buď zahraje učitelka, nebo se může použít hudební nahrávka.
- Dívky se upravují, češou se apod.
- Chlapci lákají dívky ven, volají na ně: „Děvčata, pojd'te k nám“.
- Jedna z dívek si nasadí šátek a hraje babičku, která nechce pustit děvčata k muzice. Děvčata prosí:
 - Babičko, babičko, pusťte vy nás k muzice!
„Nakrmily jste husy?“ - Nakrmily.
„Naštípaly jste dříví?“ - Naštípaly.
„Nanosily jste vody?“ - Nanosily.
„Nakrmily jste koně?“ - Nakrmily.
„Tož běžte a v deset ať jste doma.“ (Plicka a kol. 1978, s. 365.)
- Taneček s májkou na píseň *Marjánko*

Marjánko, Marjánko,
stavějí ti máje,
otevři okýnko,
podívej se na ně.
Mládenci stavějí,
muzikanti hrají,
však já jim zaplatím,
ať se nestarají.
My máme májíček
je celá zelený,
jsou na něm jablíčka
a pentle červený.

Základní postavení - jedno dítě drží májku, ostatní děti stojí okolo májky. Vždy chlapec vedle dívky.

1. sloka: 1. - 8. takt: dívky jdou ke středu k májce a vezmou si červenou stuhu do ruky a pozpátku se vrátí, chlapci stojí na místě, zpívají a tleskají

9. - 12. takt: dívky se otáčí na místě, ruku se stuhou drží nad hlavou

mezihra: chlapci si kleknou na jedno koleno a dívky je obcházejí, stuhu stále drží nad hlavou.

2. sloka: 1. - 8. takt: všichni se na místě podtácejí pod stuhou

Mezihra: chlapci zvednou vysoko stuhu, utvoří brány a dívky pod nimi podcházejí.

3. sloka: všichni se otáčí na místě pod svou stuhou, dítě, které drželo májku, odchází.
(Kulhánková 2010, hudební seminář.)

Dvě děti si spojí ruce, udělají bránu, v které drží rozkvetlou větev. Na melodii písně *Zlatá brána* děti odchází.

7 PROJEKT - PUTOVÁNÍ ZA ČARODĚJNICÍ

PŘÍPRAVA PROJEKTU

ORGANIZACE ČASOVÁ - krátkodobý týdenní třídní projekt připravený pedagogem.

VĚK DĚTÍ - 4-6 let.

ORGANIZACE PROSTOROVÁ - ve třídě na koberci, u stolečků, na zahradě MŠ, v přírodě.

ORGANIZACE VZDĚLÁVÁNÍ - frontální, skupinová, individuální.

(Řízené i spontánní aktivity vzájemně provázané a vyvážené).

METODY VZDĚLÁVÁNÍ - prožitkové, kooperativní učení hrou a činnostmi, experimentování, situační učení.

POMŮCKY - výtvarné pomůcky a materiál, obrázky s motivy jara a čarodějnic, zpěvníky, knihy, přírodniny, Orffovy hudební nástroje, šátky, kuželky, pracovní listy, CD přehrávač.

PŘEDCHOZÍ ZNALOSTI DĚTÍ K TÉMATU

Většina dětí ví, že jaro je spojeno s oslavou Velikonoc. Lidový zvyk pálení čarodějnic děti znají, ovšem nezařazují ho do jarních zvyklostí. V jiných svátcích se neorientují. Tradici čarodějnic vnímají jako posezení u táboráku a soutěžení v pohybových hrách.

CÍL PROJEKTU

1 Seznámení dětí s lidovým obyčejem pálení čarodějnic. Uvědomit si specifikum a krásu lidových tradic.

2 Uvědomit si důležitost vzájemné aktivní spolupráce, důležitost radostného prožitku.

MOTIVACE K PROJEKTU

Dříve než se projekt začal realizovat, napsala jsem na nástěnku pro rodiče tento vzkaz.

Milé děti a rodiče,

blíží se oslava čarodějnic. Nás v mateřské škole jedna navštíví, ale podmínkou jejího příchodu je, že se na to důkladně připravíme. V den oslavy 30. dubna musí být všechny děti převlečené za čarodějnice. Proto prosím všechny rodiče, aby na tento den společně s dětmi připravily čarodějnické kostýmy. Další podmínkou je, že děti musí splnit různé úkoly, které jim čarodějnice nechá každé ráno za oknem. Úkoly budeme plnit v mateřské škole společně.

PŘIPRAVENÉ ČINNOSTI NA JEDNOTLIVÉ DNY

PONDĚLÍ

Ranní čarodějnický sněm

Každé ráno a odpoledne sedíme v kruhu čarodějnického sněmu. První den dětem čarodějnice nechá pokyny, jakým způsobem budou celý týden plnit úkoly.

Pro skupinky dětí jsou připravené puzzle (viz přílohu č. 9) od čarodějnice a po sestavení obrázku děti hádají, co jim asi čarodějnice ukládá za úkol. V přibaleném srolovaném papíře je vzkaz, který přečte paní učitelka a dětem úkol vysvětlí.

První úkol od čarodějnice - čarodějnice neví, zda všechny děti znají tradici pálení čarodějnic. Sama o sobě říká, že je moc hodná, není Ježibaba, takže děti do pece nestrká. Ale chtěla by, aby se děti s tradicí čarodějnic blíže seznámily. Také by si přála, aby jí děti nakreslily její podobiznu, a mohla si ji tak přidat do svého rodinného alba.

Pomůcky - knihy: Zuzana Kovaříková - Pranostiky, Karel Plicka - Český rok, Klára Trnková - Český rok, dětské knížky z knihovničky, suchý pastel, tuš, papír A 1, Orffovy nástroje.

Činnosti

Předčítání o lidovém zvyku čarodějnice. Rozhovor na téma pálení čarodějnic, vyprávění o zvycích tohoto svátku, o pověrách, vyprávění dětí, vlastní znalosti a zkušenosti.

- Asociační mapa. Na velký papír A 1 děti kreslí to, co je napadne ve spojitosti svátku pálení čarodějnic.

Pedagogický záměr: Umět se samostatně vyjadřovat, neskákat si do řeči. Umět charakterizovat postavu čarodějnice.

Výtvarné činnosti

- Kresba suchým pastelem - grafické znázornění čarodějnice.
- Čarodějnický rej - technika rozfoukávání tuší (doplňková činnost pro zájemce).

Rozhovory s dětmi o výtvarných činnostech.

Pedagogický záměr: Rozvíjet fantazii a tvořivost.

Hudební činnost

- Rytmizace říkadla hrou na tělo - Čáry máry pod kočáry,
čarovala ryba,
aby byla chyba.
Čaroval rak, aby bylo tak!
- Rytmizace říkadla rytmičnými nástroji.
- Poslech skladby zahrané učitelkou - např. Béla Bartók: Tanec (viz přílohu č. 10).
- Následná taneční improvizace - čarodějnický tanec.
- Dětské lidové hry - Zlatá brána a Pletla jsem.

Pedagogický záměr: Spojovat rytmizaci říkadel s pohybovým vyjádřením.

Odpolední čarodějnický sněm

Hotové výkresy a první dopis děti s učitelkou připraví do krabice pro čarodějnici.

Hodnocení dne dětmi i učitelkou. *Co se komu povedlo i nepovedlo? Co nového jste se dozvěděly? Jak jste se celý den cítily? Co Vás nejvíce bavilo? Při čem byla největší legrace?*

ÚTERÝ

Ranní čarodějnický sněm

Rozbalíme si s dětmi další úkol. Děti se rozdělí do skupinek, ve kterých budou skládat puzzle.

Druhý úkol od čarodějnice - čarodějnice se ráno probudila se špatnou náladou. Vůbec si neví rady s tím, proč se tak cítí a jak to změnit. Chce, aby ji děti nějak rozveselily.

Pomůcky - šátky, noviny, hadříky, tužky, pracovní listy, Orffovy nástroje.

Činnosti

Povídáme si s dětmi o náladách každého z nás, proč se někdy cítíme dobře a jindy špatně, co děláme, když se tak cítíme apod. *Jak bychom mohli pomoci čarodějnici, aby se cítila lépe? Co dělá maminka, když pláče? A co třeba, když pláče miminko? A co děláte vy, když je smutná maminka?*

Pedagogický záměr: Umět vyjádřit své každodenní pocity. Umět si poradit ve vypjaté tíživé situaci. Umět vyřešit problém.

Dramatické činnosti

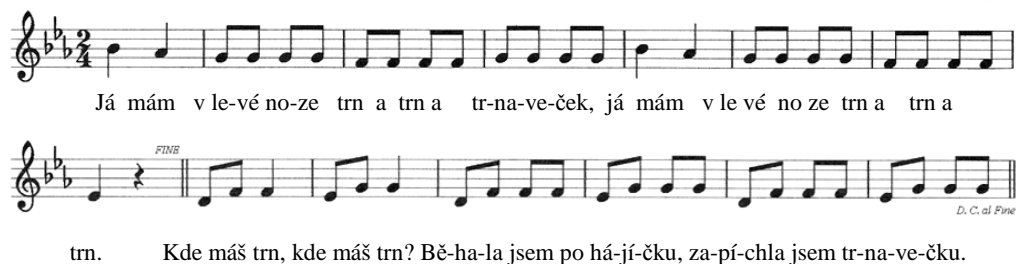
- Jak se tváří čarodějnice když je veselá, smutná, rozzlobená, unavená, překvapená apod.
- To samé děti předvedou v prostoru, mohou si půjčit různé šátky, hadříky, noviny.

Pedagogický záměr: Vyjádřit pohybem a gestikulací změny nálad.

Hudební činnosti

- Každá čarodějnice má nějaké zvíře - vydáváme zvířecí zvuky. Seznámení s písní a její nácvik - Trnaveček
- Pohybové vyjádření písně.

Trnaveček

Pedagogický záměr: Umět pohybově vyjádřit charakter písně. Umět zpívat samostatně v menších skupinách i sólově.

Matematické činnosti

- Pracovní listy, jednotážky (viz přílohu č. 11).
- Děti si samy jednotážky vymýšlí.

Pedagogický záměr: Vysvětlit dětem zásady jednotážek a dodržet pravidla jednotážek. Dbát na správné držení tužky.

Odpolední čarodějnický sněm

Druhý dopis vložíme do čarodějnické krabice, aby čarodějnice věděla, že děti úkol splnily. Zazpíváme společně naučenou písničku s doprovodem rytmických nástrojů.

Hodnocení dne dětmi i učitelkou. *Co budete vyprávět rodičům o dnešním dni? Co vás nejvíce bavilo? Čarodějnice byla smutná, zažily jste dnes něco, co se vám nelíbilo? Byly jste během dne smutní? A proč? Co vás potom rozveselilo?*

Ranní čarodějnický sněm

Povídáme si o předchozích dnech, zda si děti pamatují, které úkoly už splnily. Který byl nejtěžší? *Jaký bude asi další úkol?*

Skládání puzzle.

Třetí úkol od čarodějnice - včera byla čarodějnice smutná. Nic se jí nechtělo dělat. Když se šla projít do lesa, aby si spravila náladu, zapomněla tam své létající koště. Vracet se jí nechtělo. Řekla si, že děti jí určitě vyrobí nové. Nějaké pěkné, které bude létat mnohem lépe.

Pomůcky - špejle, krepový papír, březové větve, provázek, hadříky, lepidla, kuželky, zvonkohra, dětské knihy, kuželky.

Činnosti

Hledáme v knížkách obrázky čarodějnic s koštětem. Povídáme si, k čemu ho čarodějnice potřebuje a jak je možné, že může létat.

Pedagogický záměr: Pozorovat a porovnávat různá výtvarná ztvárnění čarodějnic.

Pracovní činnost

- Výroba čarodějnického koštěte s pomocí přírodnin.
- Výroba malých košťat ze špejlí a větviček.

Pedagogický záměr: Učit děti citlivě kombinovat různorodý materiál, rozvíjet jejich manuální zručnost, motoriku ruky.

Rýmování

- Vymýšlíme zaklínadla, aby i naše košťata mohla létat.

Pedagogický záměr: Vzbudit v dětech pocit něčeho tajemného. Rozvíjet jejich fantazii a smysl pro rýmování.

Hudební činnosti

- Melodizování říkadla Čáry máry.
- Doprovod nové lidové písně na zvonkohru.

Pedagogický záměr: Pokoušet se o vytváření doprovodů k písni.

Pohybové činnosti

- Pohybová hra: „Čarodějko, my se ptáme, čehopak se chytit máme?“ (Děti jsou volně v prostoru, jedno dítě má roli čarodějnice, která je chce začarovat. Děti se mohou před čarováním zachránit, když najdou to, co jim čarodějnice řekne.
Děti: Čarodějko, my se ptáme, čehopak se chytit máme?
Čarodějnice: Např. modré, bílé, dřeva, hračky apod. (Šottnerová 2008).
- Let na koštěti - obíhání kuželek.

Pedagogický záměr: Umět rychle reagovat na domluvený signál. Procvičit znalost rozlišení různých barev, materiálu, věcí.

Odpolední čarodějnický sněm

Hodnocení dne dětmi i učitelkou. *Myslíte si, že se bude čarodějnici nové koště líbit? Proč? Jak by to šlo udělat jinak? Co jiného se vám dnes líbilo? Co jste dělaly nerady?*

Vložíme vyrobená košťátka do krabice pro čarodějnici, povíme zaklínadlo, aby se košťata nepolámala.

ČTVRTEK

Ranní čarodějnický sněm

Vyprávíme si o tom, že již zítra nás navštíví čarodějnice. Zda už děti mají hotové kostýmy a jak se na zítřejší den těší.

Skládání puzzle.

Čtvrtý úkol od čarodějnice - po včerejším dni bez létajícího koštěte musela čarodějnice všude chodit pěšky. Protože na to není zvyklá, bolí ji teď nohy i celé tělo. Potřebovala by poradit, co má dělat, aby se opět mohla normálně hýbat. Také posílá obrázek, který dostala k svátku od své přítelkyně. Moc se jí líbí a chce se o něj s dětmi podělit.

Pomůcky - obrázek Josefa Lady, obrázky ke správné životosprávě, pracovní listy, temperové barvy, štětce, tužky, košík s potravinami (jablko, čokoláda, ořechy, sušenky aj.), CD přehrávač.

Činnosti

Povídáme si o tom, jak bychom mohli pomoci čarodějnici a o správné životosprávě. Co dělají děti, aby byly zdravé a z prochozeného dne je nebolelo celé tělo jako čarodějku. Práce s obrázky ke správné životosprávě (viz přílohu č. 12).

Pedagogický záměr: Uvědomit si, jak jsou důležité správné stravovací návyky a jak se starat o své tělo.

Výtvarné činnosti

- Hledáme obrázky Josefa Lady s náměty jarních lidových zvyků.
- Rozbor díla Josefa Lady - Jaro na vsi (viz přílohu č. 13).
 - Otázky k zamyšlení:
 - *Když ses díval na obraz, co tě napadlo?*
 - *Jaký asi byl pan malíř, který obraz maloval?*
 - *Co bys změnil, kdybys byl malířem?*
 - *Jaké bys volil barvy?*
 - *Jaký název bys vybral?*
 - *V jakém ročním období je obraz namalován?*
 - *Co sis zapamatoval? Když zavřeš oči.....*
 - *Jaké barvy z obrazu tě napadnou?*
 - *Kde bys chtěl na obraze být?*
 - *Co tebe nejvíce zaujalo?*
 - Na závěr nechám děti, aby si mezi sebou o obraze podebatovaly, ukázaly si, co je nejvíce zaujalo.
- Reprodukce díla temperovými barvami. (Doplňková činnost.)
- Děti kreslí, co mohou udělat pro zdravý životní styl. (Doplňková činnost.)

Pedagogický záměr: Umět se vcítit do výtvarného díla a pohovořit o svých pocitech. Umět výtvarně sdělit své znalosti.

Matematické činnosti

- Grafomotorické cvičení - čarodějnice čaruje.
- Pracovní listy, labyrinthy - závody čarodějnic (viz přílohu č. 14).

Pedagogický záměr: Rozvoj jemné motoriky, uvolnění zápěstí, ramene.

Hudební činnosti

- Pohybová reakce na změnu tempa a výšky tónů – chůze, běh.
- Taneční improvizace s šátky - přeskokování ohniště.
- Relaxace dětí na hudbu Emila Hradeckého: Věnečky (CD E. Hradecký - Hudební pomůcka).

Pedagogický záměr: Zdokonalovat pohybovou reakci dětí na změnu hudebního doprovodu. Sladit pohyb s hudbou.

Odpolední čarodějnický sněm

Prohlížíme si obrázky dětí k dnešnímu úkolu. Opakujeme si, jaké byly předešlé úkoly. Obrázky dáme společně do krabice a opět ji začarujeme.

Hodnocení dne dětmi i učitelkou. Děti si udělají dvojice a vzájemně si povídají o tom, co tento den prožily. Poté se dvojice promíchají a děti si snaží sdělit to, co jim řekli kamarádi v první dvojici.

PÁTEK

Ranní čarodějnický sněm

Všechny děti přijdou do mateřské školy v krásných kostýmech, vzájemně se prohlížíme a vymýšlíme si jména pro čarodějnice a čaroděje. Povídáme si o průběhu celého týdne, které úkoly jsme splnili a jak se nám to podařilo.

Poslední úkol od čarodějnice - čarodějnice už se velmi těší na dnešní návštěvu a doufá, že bude spojena s oslavou. Prosí děti, aby společně vyzdobily třídu a rozvěsily po ní vyrobená díla a nakreslené obrázky.

Pomůcky - přírodniny, šátky, světýlka, CD přehrávač, nástroje z Orffova instrumentáře, temperové barvy, kuželky, papíry, prádelní šňůra, kolíčky, koště.

Činnosti

Společně vyzdobíme třídu. Pověsíme si prádelní šňůru a přiděláme na ni obrázky. Velké koště opřeme doprostřed herny na židli a malá košťátka zapíchneme do květináčů. Společně si zopakujeme pohybové a hudební činnosti z celého týdne.

Pedagogický záměr: Umět spolupracovat s ostatními, respektovat přání druhých.

- Zopakování, co víme o lidovém obyčeji čarodějnic.
- Jaká může čarodějnice být - dramatizace.
- Čarodějnický tanec okolo židle s koštětem.
- Zvuky zvířat.
- Rytmizace a melodizace říkanky Čáry máry.
- Zpěv nové písně s doprovodem na rytmické i melodické nástroje.
- Let na koštěti okolo kuželek s přeskakováním ohniště.

Návštěva čarodějnice

Paní školnice byla tak hodná a převlékla se za čarodějnici. Děti na ni netrpělivě čekaly. Když přišla do třídy, nejprve si s dětmi povídala o jejich kostýmech, co ráda nosí ona. Prohlédla si všechny výtvary. Děti pochválila za jejich provedení a za rady, které jí poskytly při plnění úkolů. Poté si vzala knihu a přečetla dětem o tradici čarodějnic. Nakonec dětem zadala poslední úkol.

- Práce ve skupinách - každá skupinka dostala obrázek od J. Lady, kde chybí tři části (viz přílohu č. 15). Ty jsou schované někde ve třídě.

Pedagogický záměr: Spolupracovat s kamarádem a dodržovat předem domluvená pravidla, orientovat se v prostředí třídy.

Čarodějnice mezi tím odešla a nechala dětem ve třídě sladkou odměnu.

- Kresba - jak u nás byla na návštěvě čarodějnice.
- Malba svých pocitů.

Pedagogický záměr: Umět si vybavit předešlé zážitky a výtvarně je zpracovat. Využívat výtvarný materiál a výtvarné prostředky.

Odpolední čarodějnický sněm

Zhodnocení celého týdne dětmi i učitelkou. Povídáme si o tom, jak budou děti trávit tento den nebo večer s rodiči.

HODNOCENÍ PROJEKTU A AUTOEVALUACE UČITELKOU

Děti měly možnost uplatnit své dosavadní znalosti a mohly se projevat samostatně a aktivně. Činnosti byly hlavně zaměřené na rozvoj komunikace a spolupráce. K získávání nových poznatků bylo využito kognitivních procesů (např. vnímání, citění, pozornost a představivost, fantazie, paměť, myšlení). Lidový obyčej pálení čarodějnic byl podkladem pro jednotlivé aktivity. Projekt nebyl zakončen typickým pálením čarodějnic. Projekt byl ukončen společnou prací a odměnou.

Příprava projektu mě velmi bavila, i když byla hodně časově náročná. Opravdu to ale za to stojí, protože pracovat s dětmi v rámci připraveného projektu je radostnější. Každý den jsme plnili různé úkoly, které se prolínaly do jednotlivých činností. Děti velmi bavilo muzicírování na rytmické nástroje při doprovodu říkadla. Mladší děti správně vytvářely rytmus říkadel, starší dokázaly říkadlo doprovodit i na těžkou dobu, zkoušeli jsme hraní v pauze. Při melodizování říkadla vymýšlely melodie starší děti, ty mladší opakovaly melodii, která byla zazpívána naposledy. Děti umí pojmenovat nástroje Orffova instrumentáře. Menší problém nastal při taneční improvizaci, neboť nadchnout starší chlapce k tomu, aby se pokusili tanečně vyjádřit, je velké umění. Pokud někdo opravdu tančit nechtěl, alespoň ostatní doprovázel hrou na tělo. Zvolenou píseň k nácviku se naučila většina dětí již první den. Proto jsme mohli s písní dále pracovat v dalších dnech. Na konci týdne ji kromě třech mladších dětí uměly všechny děti. Uvědomila jsem si, že musím více zapojovat do hudebních činností relaxaci dětí při poslechu, protože mnoho dětí relaxovat neumí. Děti velmi bavily dramatické činnosti - předvádění nálady čarodějnice. Zprvu se některé děti ostýchaly, napodobovaly se. Jakmile z dětí opadla tréma, vzájemně se povzbuzovaly a hodně se u toho nasmály. Výtvarné a pracovní činnosti byly prováděny průběžně po celý den nebo ráno při scházení dětí. Při rozboru díla Josefa Lady bych příště tuto činnost prováděla opačným způsobem, než jsem s dětmi dělala. Nejprve bych děti nechala pracovat ve skupinkách nebo ve dvojicích, až na konci by následoval celkový rozbor. Některé děti, které se nedostaly ke slovu, se k němu dostaly ve dvojici, ale často vyprávěly to, co slyšely již před tím od ostatních dětí. Myslím si, že by děti dokázaly o svých pocitech lépe hovořit. Na poslední den, kdy děti měly přijít v kostýmech, se celý týden těšily a průběžně vyprávěly, jaký převlek budou mít a kdo jim ho připravuje. Všechny děti

přišly v krásných kostýmech a na konci týdne uměly pohovořit o lidovém zvyku pálení čarodějnic.

Někdy jsem měla připraveno hodně činností a už mi nezbyl dostatek času na individuální práci. Děti byly celý týden aktivní, ne vždy se nám však podařilo všechno stihnout. Díky zvědavosti dětí se některé aktivity měnily. Činnosti dětem přinášely zřejmou radost. Do přípravy projektu byli částečně zapojeni rodiče.

ZÁVĚR

Hlavním cílem mé diplomové práce bylo prozkoumat využití lidových zvyků v hudebních činnostech v mateřské škole a na základě tohoto průzkumu vytvořit náměty řešení jak je možno využít lidové zvyky v hudebních aktivitách. Tomuto cíli byla přizpůsobena i teoretická část mé práce, ve které jsem popsala vybrané lidové svátky, o kterých se domnívám, že je lze zařadit do hudebních činností s předškolními dětmi. Zabývala jsem se vlivem lidových obyčejů na rozvoj osobnosti dítěte a na rozvoj jeho hudebních schopností, které rozvíjí vzájemně se propojující hudební činnosti. Také uvádím, kterými zásadami by se učitelka při své pedagogické práci měla řídit. Lidové obyčeje k nám promlouvají díky lidovým slovesným žánrům a i ty jsou v teoretické části popsány. Je velmi důležité, abychom dětem umožnili vracet se do historie, setkávat se a hlavně jim dát možnost prožít jednotlivé svátky. Je potřeba si uvědomit, že slavnosti jsou určené převážně k setkávání blízkých. V mnoha rodinách se již tradice nedodržují, některé svátky upadají v zapomnění a díky evropským trendům k nám přicházejí svátky nové. Hudební činnosti jsou k prožívání lidových svátků velmi vhodné, neboť lidové zvyklosti byly vždy spojovány se zpěvem a tancem. Také se domnívám, že právě lidové obyčeje jsou vhodné k zapojení v rámci projektového týdne.

K dosažení cílů mé diplomové práce jsem zvolila výzkumné šetření, které bylo provedeno metodou kvantitativního přístupu. Na základě průzkumu lze konstatovat, že má domněnka o využití lidových obyčejů v hudebních činnostech se potvrdila. Učitelky v hudebních činnostech lidové zvyky využívají, ovšem zaměřují se jen na některé známé obyčeje, jiné zůstávají stranou jejich zájmu. Má domněnka o tom, že učitelky s lidovými slovesnými žánry pracují velmi málo, se mi nepotvrdila. Zaznamenala jsem, že tyto žánry učitelky do hudebních činností zařazují. Nepotvrdil se ani můj předpoklad, že se odpovědi na dané otázky budou lišit podle toho, z jakých typů škol učitelky pocházejí. Je možné, že svátky využívají v jiných než hudebních činnostech nebo že učitelky dodržují jiné svátky. Lidové obřady jsou podstatou dění například waldorfských mateřských škol a je pravděpodobné, že kdybych oslovila učitelky z těchto škol, určitě by se odpovědi odlišovaly. Stěžejní kapitolou praktické části je kapitola příkladů námětů hudebních činností s využitím lidových obyčejů, které jsou

vytvořeny na základě předešlého průzkumu. Náměty byly vybrány podle využití svátků, u některých svátků jsem pouze vybrala vhodná říkadla, písně apod. U méně využívaných svátků jsou představeny příklady hudebních činností. Dále uvádím hudební pásmo k lidovému svátku máje a týdenní projekt k svátku pálení čarodějnic. Všechny činnosti odpovídají schopnostem dětí předškolního věku.

Velká řada odborné literatury se zabývá lidovými obyčejí, původem těchto svátků, lidovými zvyklostmi. Prostudovala jsem i publikace k využití svátků v činnostech dětí v mateřské škole. Avšak využití lidových obyčejů v hudebních činnostech se věnuje jen velmi málo autorů. Domnívám se, že publikace na toto téma by učitelkám, které se nezaměřují na hudební výchovu, usnadnila práci. Mým cílem bylo vytvořit příklady námětů hudebních činností, chtěla jsem poukázat, že do hudebních činností lze zapojit i méně známé obyčeje. Uvědomuji si, že jde o pouhé příklady námětů a ne o úplný přehled. Přesto se domnívám, že by moje diplomová práce mohla přispět k tomu, aby se využívání lidových obyčejů věnovala v mateřských školách větší pozornost.

BIBLIOGRAFIE

MONOGRAFICKÉ PUBLIKACE

- BENEŠ, Bohuslav. *Česká lidová slovesnost*. Praha: Odeon, 1990. 363s. ISBN 80-207-0181-8.
- BESTAJOVSKÝ, Martin. *Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce. Jaro*. Brno: Computer Press, 2004. 64 s. ISBN 80-251-0160-6.
- BESTAJOVSKÝ, Martin. *Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce. Léto*. Brno: Computer Press, 2004. 64 s. ISBN 20-251-0160-6.
- BESTAJOVSKÝ, Martin. *Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce. Podzim*. Brno: Computer Press, 2004. 64 s. ISBN ISBN 80-251-0415-X.
- BESTAJOVSKÝ, Martin. *Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce. Zima*. Brno: Computer Press, 2004. 64 s. ISBN 80-251-0476-1.
- BEČVÁŘOVÁ, Zuzana. *Současná mateřská škola a její řízení*. Praha: Portál, 2003. 152 s. ISBN 80-85-865-49-1.
- FROLEC, Václav. *Dítě a tradice lidové kultury*. Brno: Blok, 1980. 183 s. ISBN 47-015-80.
- FROLEC, Václav. *Vánoce v české kultuře*. Praha: Vyšehrad, 1989. 439 s. ISBN 80-7021-018-4.
- FROLCOVÁ, Věra. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Vyšehrad: Praha, 2001. 275 s. ISBN 80-7021-503-8.
- HERDEN, Jaroslav; JENČKOVÁ, Eva; KOLÁŘ, Jiří. *Hudba pro děti*. Praha: Karolinum, 1992. 194 s. ISBN 80-7066-522-X.
- JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb*. Hradec Králové: Tandem, 2002. 320 s. ISBN 80-903115-7-1.
- JENČKOVÁ, Eva. *Hudební žerty s Mikulášem a čerty*. Hradec Králové: Tandem, 2003. 52 s. ISBN 80-903115-0-4.
- JENČKOVÁ, Eva. *Podzimní zpívání*. Hradec Králové: Tandem, 2004. 51 s. ISBN 80-903115-8-X.

- JENČKOVÁ, Eva. *Tóny jara*. Hradec Králové: Tandem, 2007. 52 s. ISBN 80-903115-2-0.
- KAUFMANNOVÁ, Gertrud. *Děti potřebují rituály*. Praha: Portál, 1998. 94 s. ISBN 80-7178-203-3.
- KODEJŠKA, Miloš. *Hudební výchova dětí předškolního věku. Hudební prostředí v rodině a v mateřské škole*. Praha: Karolinum, 1991. 60 s. ISBN 382-169-91.
- KODEJŠKA, Miloš; VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební výchova dětí předškolního věku. Hudební schopnosti*. Státní pedagogické nakladatelství: Praha, 1989. 87 s. ISBN 80-7066-035-X.
- KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada, 2008. 191 s. ISBN 80-247-1568-1.
- KOVAŘÍKOVÁ, Zuzana. *Pranostiky*. Praha: Albatros, 2006. 76 s. ISBN 80-00-01989-2.
- KUKAL, Petr. *Povídání a hry s českými příslovími*. Praha: Grada, 2007. 120 s. ISBN 978-80-247-1820-0.
- KULHÁNKOVÁ, Eva. *Hudebně pohybová výchova*. Praha: Portál, 2007. 135 s. ISBN 978-80-7367-274-4.
- KULHÁNKOVÁ, Eva. *Písničky a říkadla s tancem*. Praha: Portál, 2002. 143 s. ISBN 80-7178-655-1.
- LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Čtvero ročních dob v lidové tradici*. Havlíčkův Brod: Petrklíč, 2008. 162 s. ISBN 978-80-7229-171-7.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební činnosti pro předškolní vzdělávání*. Praha: Raabe, 2006. 165 s. ISBN 80-86307-26-3.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Zpíváme si s dětmi*. Praha: Grada, 2005. 97 s. ISBN 80-247-0855-8.
- MOTLOVÁ, Milada. *Český rok od jara do zimy*. Praha: Fortuna Libri, 2010. 323 s. ISBN 978-80-7321-522-4.
- NÁDVORNÍKOVÁ, Hana. *Svátky a významné dny v programu MŠ*. Praha: Raabe, 2007. 126 s. ISBN 80-86-307-32-8.
- OPRAVILOVÁ, Eva; GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Rok v mateřské škole*. Praha: Portál, 2003. 491s. ISBN 80-7178-847-3.

- PLICKA, Karel; VOLF, František; SVOLINSKÝ, Karel. *Český rok. Jaro*. 4. vyd. Praha: Odeon, 1978. 380 s.
- PLICKA, Karel; VOLF, František; SVOLINSKÝ, Karel. *Český rok. Léto*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1979. 426 s.
- PLICKA, Karel; VOLF, František; SVOLINSKÝ, Karel. *Český rok. Podzim*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1980. 428 s.
- PLICKA, Karel; VOLF, František; SVOLINSKÝ, Karel. *Český rok. Zima*. 3. vyd. Praha: Odeon, 1981. 303 s.
- PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. 324s. ISBN 80-7178-772-8.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. 435 s. ISBN 11-059-90.
- SEDLÁK, František. *Psychologie hudebních schopností a dovedností*. Praha: Supraphon, 1989. 258 s. ISBN 80-7058-073-9.
- SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy*. Praha: SPN, 1985. 311s.
- ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Lidové písničky a hry s nimi*. Praha: Portál, 1999. 146 s. ISBN 80-7178-323-4.
- ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk; TICHÁ, Alena. *Písničky a jejich dramatizace*. Praha: Portál, 2000. 154 s. ISBN 80-7178-477X.
- ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Lidové tradice*. Olomouc: Rubico, 2008. 251 s. ISBN 978-80-7346-096-9.
- TICHÁ, Alena; RAKOVÁ, Milena. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími*. Praha: Portál, 2007. 165 s. ISBN 978-80-7367-100-6.
- TOMKOVÁ, Anna; KAŠOVÁ, Jitka. *Učíme v projektech*. Praha: Portál, 2009. 176 s. ISBN 978-80-73-67-527-1.
- TOUFAR, Pavel. *Vánoce*. Třebíč: Akcent, 2001. 247 s. ISBN 80-7268-804-0.
- TRNKOVÁ, Klára. *Český rok*. Praha: Studio, 2009. 71 s. ISBN 978-80-87209-25-7.
- VALENTOVÁ, Eva. *Lidové zvyky a obyčeje v křesťanském roce. Úvaly u Prahy*. Albra, 1996. 48 s. ISBN 250-030.
- VISKUPOVÁ, Božena. *Hudba a pohyb*. Praha: Supraphon, 1972. 176 s. ISBN 02-163-72.

- VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje*. Praha: Dona, 2005. 96 s. ISBN 80-7322-075-X.
- ZEZULA, Jiří; JANOVSÁ, Olga. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 387 s. ISBN 80-04-24939-6.

ČASOPISY

- ADLEROVÁ, Iva. Rodinný rituál. *Psychologie dnes*. 2009, roč. 15, č. 6, s. 14-15. ISSN 1212-9607.
- KOHOUTKOVÁ, Martina. Mají děti v Mš dobré spaní? *Informatorium 3-8*. 2005, roč. 11, č.9, s. 10-11. ISSN 1210-7506.
- KOŠŤÁLOVÁ, Vlasta. Proměna hudební výchovy. *Informatorium 3-8*. 2006, roč. 12, č. 2, s. 6-7. ISSN 1210-7506.
- KRÁSA, Jan. Velikonoční lidová mystéria. *Psychologie dnes*. 2009, roč. 15, č. 4, s. 24-26. ISSN 12-12-9607.
- PECINOVÁ, Miloslava. Zpěváci a muzikanti. *Informatorium 3-8*. 2005, roč. 11, č. 2, s. 18-19. ISSN 1210-7506.
- RAŠKOVÁ, Miluše. Nebojte se projektové metody. *Informatorium 3-8*. 2006, roč. 12, č. 4, s. 6-8. ISSN 1210-7506.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- CHVÁTALOVÁ, Helena. *Mateřská škola v tajemné zahradě*. [online]. 2010. [cit. 2010-11-25]. Dostupný z WWW: <http://www.skolkamaitrea.cz/rozhovor-s-reditelkou/>.
- LIŠKOVÁ, Marie. Metodický portál, Články: *Funkce hudby ve společnosti*. [online]. 28. 11. 2005. [cit. 2010-30-11]. Dostupný z WWW: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/406/funkce-hudby-ve-spolecnosti.html/>.
- RAKOVÁ, Petra. *Pohádky a povídky*. [online]. 22. 12. 2012. [cit. 2010-23-12]. Dostupný z WWW: http://www.rozhlas.cz/spektrum/pohadky/_zprava/825025.

CD ROM

- HRADECKÝ, Emil. *Improvizace k hudebně pohybové výchově*. 1994. [CD-ROM].
- HRADECKÝ, Emil. *Hudební pomůcka*. 1998. [CD-ROM].
- DLASK, I; KLAUSOVÁ, M. *Klasika před školou*. 1997. [CD-ROM].

SEZNAM PŘÍLOH

1.	Didaktické hudební hry (Zezula a kol.1990, s.71-80).....	1
2.	Hry k přípravné části poslechu (Lišková 2006, s. 138-140).....	3
3.	Otázky z předvýzkumu.....	5
4.	Vzor dotazníku.....	6
5.	Ukázky vyplněných dotazníků.....	8
6.	Píseň Tři králové (Plicka a kol. 1981, s. 88).....	14
7.	Alois Sarauel - Pohřeb panenky (Obrázky z dětského života).....	15
8.	Píseň Když jsem byl mladý (Plicka a kol. 1980, s. 168-169).....	16
9.	Puzzle s úkoly od čarodějnice (z vlastního zásobníku).....	17
10.	Béla Bartók - Tanec (Zezula a kol. 1990, s. 370-371).....	21
11.	Jednotažky (z vlastního zásobníku).....	22
12.	Příklady obrázků ke správné výživě (z vlastního zásobníku).....	23
13.	Obrázek - Josef Lada Jaro na vsi (z vlastního zásobníku).....	24
14.	Pracovní list, labyrint - závody čarodějnic (z vlastního zásobníku).....	25
15.	Obrázek s chybějícími částmi J. Lada Jaro na vsi (z vlastního zásobníku).....	26
16.	Obrázky dětí k vybraným lidovým obyčejům.....	27